

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Source: Annales Universitatis Apulensis Series Historica

Annals of the University of Alba Iulia - History

Location: Romania

Author(s): András Kovács

Title: Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba în Evul Mediu
The Voivodes and Vice-voivodes of Transylvania as comites of Alba County (comitatus) in the Middle Ages

Issue: 1/2011

Citation style: András Kovács. "Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba în Evul Mediu". Annales Universitatis Apulensis Series Historica 1:7-41.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=227681>

VOIEVOZI ȘI VICEVOIEVOZI AI TRANSILVANIEI LA CONDUCEREA COMITATULUI ALBA ÎN EVUL MEDIU*

ANDRÁS W. KOVÁCS**

Voievodul Transilvaniei

Voievodul a fost, în Evul Mediu, demnitarul numit de către regii Ungariei în fruntea Transilvaniei. Istoriografia referitoare la această demnitate s-a concentrat mai ales pe problema originii și mai puțin pe funcționarea efectivă a ei¹. În paginile care urmează ne vom ocupa doar de un aspect, și anume legătura dintre demnitatea de voievod și comitatul Alba în perioada anterioară anului 1542.

Referitor la originea demnității de voievod, istoriografia maghiară și cea română au formulat păreri divergente. Între cele două există doar un consens referitor la faptul că denumirea a fost preluată de la populația slavă din Transilvania și inițial însemna conducător militar. Potrivit istoriografiei române, demnitatea de voievod este o instituție tipică românilor autohtoni, iar demnitatea voievozilor locali aflați în fruntea unor cnezate ale unor mici comunități locale se înrudește îndeaproape cu cea exercitată de conducătorii Țării Românești și ai Moldovei în Evul Mediu, numiți și ei voievozi².

* Cercetare finanțată prin proiectul „Științele socio-umaniste în contextul evoluției globalizate – dezvoltarea și implementarea programului de studii și cercetare postdoctorală”, cod contract: POSDRU/89/1.5/S/61104, proiect finanțat din Fondul Social European prin programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Studiu realizat în cadrul Academiei Române, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. – Abrevieri generale utilizate în studiu: AB = Alba; arh. fam. = arhiva familiei, familială; capitl. = capitlul; com. = comitatul, comitatului; f. l. = fiul lui; HD = Hunedoara; pos. = posesiunea, posesiunile; Ung. = Ungaria; voiev. = voievodul, voievozii; vicev. = vicevoievodul, vicevoievozii.

** Cercetător postdoctoral, Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca.

¹ Zsigmond Jakó, „Despre numirea voievozilor Transilvaniei”, în *AMN*, 26-30 (1989-1993), II, Istorie, p. 33. – Referitor la evoluția demnității de voievod a se mai vedea Iván Janits [Borsa], *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig* [Activitatea judecătorească și de emitent de documente a voievozilor Transilvaniei], Budapest, 1940 (Janits, *Vajdák*), passim; Zsigmond Jakó, „Három erdélyi vajda Zsigmond király korában” [Trei voievozi ai Transilvaniei în vremea regelui Sigismund], în Idem, *Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez* [Societate, biserică, civilizație. Studii de istoria Transilvaniei], Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1997 [METEM könyvek 18], p. 57-74; András Kubinyi, „Erdély a Mohács előtti évtizedekben” [Ardealul în deceniile dinaintea de 1526], în *Tanulmányok Erdély történetéről* [Studii de Istoria Transilvaniei], red. István Rácz, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1988, p. 65-73; András W. Kovács, *Voievozii Transilvaniei și evoluția instituției voievodale până la 1414*, București, 2005 (disertație de doctorat, manuscris, 300 p., Biblioteca Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, București).

² Din vasta bibliografie referitoare la începuturile voievodatului Transilvaniei, amintim următoarele: Ioan Bogdan, „Originea voievodatului la români”, în *AAR-SI*, seria a II-a, 24 (1901-1902), p. 191-207; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I²-IV, Cluj-[Napoca], Editura Dacia, 1972-1989 (Pascu, *Voievodatul*); Ioan-Aurel Pop, *Români și maghiari în secolele IX-XIV. Geneza*

Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, 15/I, 2011, p. 7-41

Potrivit opiniei precumpănitoare a istoriografiei maghiare, denumirea în limba maghiară a demnității a fost preluată de la populația slavă din Transilvania, care îl identifica astfel pe demnitarul regal numit în fruntea provinciei. Pe baza unei mai vechi cronici, din perioada arpadiană, cunoscută însă doar în diferite redactări din secolul al XIV-lea, se afirmă că regele Ștefan I – după înfrângerea lui Gyula din Transilvania, care a rămas până atunci în afara procesului centralizator din interiorul regatului – a numit în fruntea provinciei o rudă a sa, pe Zoltan. Pe acest personaj izvorul nu-l numește voievod, și nu este sigur dacă el poate fi considerat primul voievod ardelean. Evoluția ulterioară a demnității de voievod este tratată în contextul politicii interne maghiare³.

Interpretările diferite în legătură cu începuturile demnității de voievod au ca motiv lipsa aproape totală a surselor documentare. Voievozii transilvăneni ne sunt cunoscuți înainte de secolul al XIII-lea, mai ales din listele de martori, apoi din listele de demnitari, părți din protocolul final al documentelor solemne regale, dar aceste mențiuni nu ne spun nimic în afară de nume și datele la care se aflau în funcție. În listele de martori sunt enumerați demnitarii prezenți efectiv la emiterea documentului, dar locul acestor liste este preluat de la sfârșitul secolului al XII-lea de listele de demnitari, care enumeră marii dregători ai regatului, indiferent dacă ei erau prezenți la momentul emiterii documentului sau nu⁴. Acesta este motivul pentru care, spre deosebire de

statului medieval în Transilvania, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, 1996 [Bibliotheca Rerum Transsylvaniae X]; Idem, *Istoria Transilvaniei medievale. de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997 (Pop, *Istoria Transilvaniei medievale*); Thomas Năgler, „Transilvania între 900 și 1300”, în *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, 2003, p. 199-231. Istoriografia privind începuturile voievodatului, la: Nicolae Edroiu, „Cercetarea istorică privind voievodatul Transilvaniei”, în *AIICN*, 42 (2003), p. 155-160.

³ Janits, *Vajdák*, p. 3-18; Elek Benkő, „Erdély” [Transilvania], în *Korai magyar történeti lexikon (9-14. század)* [Lexiconul istoriei maghiare timpurii (sec. IX-XIV)], red. resp. Gyula Kristó, red. Pál Engel și Ferenc Makk, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, p. 188-192; László Makkai, „Transylvania in the medieval Hungarian kingdom”, în *History of Transylvania*, ed. Béla Köpeczi, vol. I, (*From the Beginnings to 1606*), Social Science Monographs, Boulder, Colorado, Atlantic Research and Publications, Inc., Highland Lakes, New Jersey, 2002, p. 371-441 (capitolul „From the Mongol invasion to the battle of Mohács”); Gyula Kristó, *A feudális széttagolódás Magyarországon* [Fărămițarea feudală în Ungaria], Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979 (Kristó, *Feudális széttagolódás*), p. 94-138; Elemér Mályusz, *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban* [Societatea maghiară în Evul Mediu], Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1988 [Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 2.], (Mályusz, *Erdélyi társadalom*), p. 9-10; György Györffy, „Gyulafehérvár kezdetei, neve és káptalanjának registruma” [Începuturile orașului Alba Iulia, numele său și registrul capitlului său], în *Sz*, 117 (1983), nr. 5, p. 1102-1134 (Györffy, *Gyulafehérvár*); Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2006, p. 51-52. – Pasajul referitor la Zoltán: *Et locavit [sc. Stephanus rex] ibi unum proavum suum nomine Zoltan, qui postea hereditavit illas partes Transilvanas et ideo vulgariter sic dici solet. Erdeelui Zoltan*, vezi *SRH*, vol. I, p. 315-316.

⁴ Imre Szentpéteri, *Magyar oklevéltan* [Diplomatica maghiară], Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1930 [A magyar történettudomány kézikönyve II/3.], p. 59, 104; Francisc Pall, „Diplomatica

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

perioada anterioară când întâlnim foarte rar nume de voievozi, de la sfârșitul secolului al XII-lea cunoaștem șirul neîntrerupt al celor care îndeplineau această funcție⁵.

În ceea ce privește denumirea demnității, la început se poate observa o oarecare inconsecvență terminologică: în 1111 și 1113, listele de martori amintesc un anume *Mercurius princeps Ultrasilvanus*⁶, iar în secolul al XIII-lea demnitarii numiți de către rege în fruntea Transilvaniei sunt numiți bani (1261, 1265: *banus*)⁷. Denumirea de voievod (*woyuoda*) poate fi urmărită de la sfârșitul secolului al XII-lea ([1176-1196?]: *Leustachius*, 1199: *Legforus*)⁸ și de atunci – în afara excepțiilor amintite – rămâne titlul înaltului dregător regal însărcinat cu guvernarea Transilvaniei pe parcursul întregului Ev Mediu. În perioada arpadiană, aceeași inconsecvență terminologică se poate observa în cazul denumirii banului, și acesta numit în funcție de către regele maghiar în fruntea unui teritoriu cu sistem de guvernământ aparte, Slavonia⁹.

Transilvania a fost guvernată în secolul al XIII-lea de două ori de către duci din dinastia regală arpadiană (între 1226-1235, de viitorul rege Béla al IV-lea, și apoi între 1257-1270¹⁰, cu o scurtă întrerupere, de cel care urma să devină regele Ștefan al V-lea), motiv pentru care Transilvania a fost numită ducat (*ducatus*)¹¹, iar sub regele tânăr Ștefan (care a purtat acest titlu între 1262-1270) și o perioadă ulterioară, *regnum*¹². În aceste perioade, voievozii Transilvaniei au

latină cu referire la Transilvania (sec. XI-XV)”, în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956, p. 308-309; Árpád Nógrády, „Magistratus et comitatus tenentibus». II. András kormányzati rendszerének kérdéséhez” [»Magistratus et comitatus tenentibus«. Contribuții la sistemul de guvernământ al regelui Andrei al II-lea], în *Sz*, 129 (1995), nr. 1 (Nógrády, *Magistratus et comitatus*), p. 157.

⁵ Lista voievozilor Transilvaniei în secolele XI-XIII: Attila Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája 1000-1301* [Arhondologia laică a Ungariei 1000-1301], Budapeșt, MTA Történettudományi Intézete, 2011 [MTA Történettudományi Intézete. História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.] (Zsoldos, *Arch.*), p. 36-40.

⁶ *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 43 = *DHA*, vol. I, p. 385 (anul 1111); *RegArp*, nr. 46 = *DHA*, vol. I, p. 396 (anul 1113).

⁷ *CDTrans*, vol. I, nr. 233 (anul 1261), nr. 255 (anul 1265); *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 1270 = Arhiva Națională Maghiară, Budapeșta (Magyar Országos Levéltár; Arh. Naț. Magh.), Colecția „Antemohácsiana”, Fototeca diplomatică (Diplomatikai Fényképgyűjtemény, DF) 287881 (anul 1261, *banus Transilvanus et comes de Zounuc*).

⁸ *CDTrans*, vol. I, nr. 12 [între 1176-1196?]; *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 183 (anul 1199).

⁹ Kristó, *Feudális széttagolódás*, p. 88-90, 115.

¹⁰ *Ibidem*, p. 48-49; Attila Zsoldos, *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években* [O problemă familială. Conflicul dintre Béla al IV-lea și regele tânăr Ștefan în deceniul șapte al secolului al XIII-lea], Budapeșt, MTA Történettudományi Intézete, 2007 [História könyvtár. Monográfiák 24.] (Zsoldos, *Családi ügy*), p. 13; Imre Szentpétery, „V. István ifjabb királysága [Regatul tânăr al lui Ștefan]”, în *Sz*, 55 (1921), nr. 1-5, p. 77-87.

¹¹ De ex.: *ÁÚO*, vol. XII, p. 12 (1270); VIII, p. 338 (1271); *CDTrans*, vol. I, nr. 316 (1272). Ștefan, ajuns rege, amintește ducatul său transilvan.

¹² *CDTrans*, vol. I, nr. 260 (1266), 437 (1288), 479 (1291); Kristó, *Feudális széttagolódás*, p. 67-68.

fost numiți în funcție de către duci¹³.

Comitatele

Comitatele au fost unități teritorial-administrative, organizate de către regalitate probabil încă din secolul al XI-lea¹⁴.

În evoluția comitatelor medievale, a căror limită cronologică superioară este stabilită la anul 1526, încă din secolul al XIX-lea, cercetarea istorică a identificat două mari perioade și a creat noțiunile aferente: cea a comitatelor „regale” (1) și respectiv a comitatelor „nobiliare” (2). Comitatele regale au fost instituții care cuprindeau sistemul castrelor regale, cu roluri preponderent militare, și înglobau castrele regale, domeniile acestor castre și pe locuitorii lor (militari numiți iobagi ai castrelor, *iobagiones castrī*, și agricultori numiți *castrenses*), dar și proprietari privați liberi, laici și eclesiastici. Comitele era pus în funcție de către rege. Desființarea treptată a sistemului castrelor regale a dus în secolul al XIII-lea la apariția comitatelor nobiliare. În urma acestei evoluții, în scaunul de judecată al comitelui au apărut juzii nobililor (*iudices nobilium*); începând cu apariția lor se poate vorbi despre existența comitatului nobiliar. În Transilvania, această transformare s-a produs la începutul secolului al XIV-lea.

Deoarece numele unor comiți ai comitatelor din Transilvania de nord (Dăbâca, Cluj) figurează în listele de martori ai documentelor regale (alături de cele ale voievozilor) până la începutul secolului al XIII-lea, este probabil ca jurisdicția voievodală să se fi extins în nordul Transilvaniei cândva doar după această perioadă. Până atunci acești comiți depindeau direct de rege și nu erau

¹³ Voievozii Transilvaniei, *Pousa* (1227), *Jula* (1229-1231) și Dionisie (1233) apar în lista de demnitari a documentelor emise de către Béla, „fiul întâi născut al regelui Ungariei” (*RegArp* I/1-3, nr. 580, 586, 591-593, 595-596, 599). – Excepții: același Dionisie (1234; *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 529) și voievodul Andrei, fiul lui *Seraphyl* (1235; *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 537), apar însă în lista de demnitari ai regelui Andrei al II-lea. – *Chak*, voievodul Transilvaniei amintit în 1261 (*RegArp*, vol. I/1-3, nr. 1270), era demnitar al regelui tânăr Ștefan (*Zsoldos*, *Családi ügy*, p. 109); voievodul Ladislau participă la campania militară din 1263 împotriva tătarilor alături de regele tânăr Ștefan (*ibidem*, p. 36, nota nr. 195); în 1263-1264 este amintit între demnitarii regelui tânăr (*RegArp* II/1, nr. 1801 = DF 248773; *Dezső Csánky*, Albert Gárdonyi (ed.), *Monumenta diplomatica civitatis Budapest. Budapest történetének okleveles emlékei*, vol. I, Budapest, 1936, p. 77), chiar dacă în 1264 trece de partea regelui Béla al IV-lea (*Zsoldos*, *Családi ügy*, p. 48, 140-141). În 1267, regele tânăr Ștefan este cel care dă porunci voievodului Nicolae (*CDTrans*, vol. I, nr. 261), care participă în campaniile militare alături de el (*ibidem*, vol. I, nr. 265 = DF 218520). Așadar, în toată această perioadă, regele Béla al IV-lea nu a avut între demnitarii săi și un voievod (*Zsoldos*, *Családi ügy*, p. 115).

¹⁴ Rezumăm aici câteva din concluziile studiului care sintetizează rezultatele cercetărilor istoriografiei maghiare cu privire la comitatele medievale: István Tringli, „Megyék a középkori Magyarországon [Comitatele în Ungaria medievală]”, în *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére* [Honoris causa. Studii omagiale dedicate lui Pál Engel], red. Tibor Neumann și György Rácz, Budapest, MTA Történettudományi Intézete, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2009 [Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta Mediaevalia* III.] (Tringli, Megyék), p. 487-518.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

supuși voievodului¹⁵. Voievozii Transilvaniei purtau, începând cu anul 1263, și titlul de comite de Solnoc, puterea lor extinzându-se astfel și asupra acelor părți ale comitatului Solnoc care se aflau în afara Transilvaniei propriu-zise (comitatele devenite ulterior Solnocul de Mijloc și Solnocul Exterior)¹⁶. Pe de altă parte, jurisdicția voievodală s-a restrâns considerabil odată cu așezarea secuilor și colonizarea sașilor; de la începutul secolului al XIV-lea cele șapte comitate transilvănene (Solnocul Interior, Dăbâca, Cluj, Turda, Hunedoara, Alba, Târnava) se aflau deja sub autoritatea voievodului¹⁷.

De pe la începutul secolului al XIV-lea comiții comitatelor din Transilvania erau numiți în funcție de către demnitarul regal pus în fruntea Transilvaniei¹⁸. Prin urmare, ei nu erau instituți de către rege, cum era în cazul celor din Ungaria, motiv pentru care ei erau considerați comiți de rang inferior¹⁹. Odată cu schimbarea voievodului în Transilvania – potrivit regulilor familiarității – și comiții erau revocați din funcție. Demnității de voievod îi erau asociate cetățile regale și domeniile acestora. De la începutul secolului al XIV-lea și castelanii acestor cetăți au fost numiți în funcții de către voievozi, din rândul familiarilor²⁰.

¹⁵ Attila Zsoldos, „Egész Szlavónia bánja” [Banul întregii Slavonii], în *Analecta mediaevalia. Tanulmányok a középkorról* [Analecta mediaevalia. Studii de medievistică], red. Tibor Neumann, Budapest, Argumentum Kiadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, p. 279.

¹⁶ András W. Kovács, „Administrația comitatului Hunedoara în Evul Mediu”, în *Sargetia*, 35-36 (2007-2008) (W. Kovács, Hunedoara), p. 204-206.

¹⁷ Janits, *Vajdák*, p. 26.

¹⁸ Gyula Gábor, *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt* [Formarea și funcționarea instituției comitatense sub Ludovic cel Mare], Budapest, 1907, p. 180.

¹⁹ Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457* [Arhondologia laică a Ungariei, 1301-1457], vol. I-II, Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1996 [História Könyvtár. Kronológiai, adattárak 5.] (Engel, *Arch.*), vol. I, p. 246; Mályusz, *Az erdélyi társadalom*, p. 32. Despre funcționarea comitatelor din afara Transilvaniei, vezi Ferenc Piti, Norbert C. Tóth, Tibor Neumann, *Szatmár megye hatóságának oklevelei. Documentele autorității comitatense din Sătmar. Documents of the authorities of Szatmár County (1284-1524)*, (Prefață scrisă de Norbert C. Tóth), Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, 2010 [A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 65], p. 11-15.

²⁰ Pál Engel, „Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről [Honor, cetate, comitat. Studii despre sistemul de guvernământ al regalității angevine]”, în *Sz*, 116 (1982), nr. 5 (Engel, Honor), p. 902-903; Idem, „Honor, castrum, comitatus. Studies in the Government System of the Angevin Kingdom”, în *Quaestiones Mediaevalium Aevii Novae*, 1 (1996), p. 91-92, 97-98. Cetățile regale din Transilvania erau următoarele (menționăm anul în care au ajuns în subordinea voievodului): Piatra Craivii, Cetatea de Baltă, Gogan, din 1321 Deva, Lita, Unguraș, Ciceu; Rupea (1324), Hațeg (1346), din 1361/1362 Bologa, de la sfârșitul secolului al XIV-lea Tâlmăciu, împreună cu fortificațiile Lotrioara și Turnu Roșu. Pe lângă acestea, și alte domenii fără cetăți erau administrate de către voievod (până în 1370 Almașu, până în 1387 Bonțida, până în 1409 Hunedoara). După 1387, regii maghiari au început să împartă masiv domeniile regale, majoritatea cetăților ajungând curând în mâna proprietarilor privați (Engel, *Arch.*, vol. I, p. 11). A. A. Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, p. 290.

Începuturile comitatului Alba și comiții săi

Începuturile comitatului Alba sunt incerte. Istoriografia română a acordat puțină atenție organizării comitatului Alba²¹. În general însă, se consideră că perioada organizării comitatului trebuie fixată anterior primei menționări certe a demnității de comite de Alba (1177)²². În istoriografia maghiară, se considera că Alba a fost primul comitat organizat de către regalitate în Transilvania, probabil încă din primii ani ai secolului al XI-lea²³, și că acest comitat era mult mai extins decât în secolele mai târzii, înglobând întreaga parte sudică a provinciei. Teritoriul comitatului s-ar fi micșorat substanțial odată cu colonizarea sașilor și așezarea secuilor, dar și cu organizarea ulterioară a comitatelor Turda, Târnava și Hunedoara. János Karácsonyi (1858-1929) considera că Alba a fost organizată în timpul domniei regelui Ladislau I (1077-1095)²⁴. Gyula Kristó (1939-2004) a opinat că această structurare s-a produs cândva după anul 1010, când regele Ștefan I l-a învins pe *Keanus*, căpetenie bulgară amintită de către cronică maghiară din secolul al XIV-lea, iar teritoriul stăpânit de cel din urmă a fost organizat într-un comitat numit Alba, ce ar fi înglobat întreaga Transilvanie de sud. Comitele pus de către regalitate în fruntea acestei unități ar fi moștenit titlul de voievod de la *Keanus*, numit astfel de către locuitorii slavi ai teritoriului. Mai târziu, jurisdicția voievodului s-a extins asupra comitatelor din nordul Transilvaniei²⁵. György Györffy (1917-2000) a reluat teoria mai veche potrivit căreia întreaga Transilvanie a fost scoasă de sub dominația ducelui Gyula în jurul anului 1003 de către Ștefan I, iar Alba Iulia era, încă de la început, atât centrul episcopiei transilvănene, cât și reședința cea mai de seamă a voievozilor, locul de unde ei își exercitau

²¹ Unul dintre autorii care și-au exprimat, tangențial, părerea în acest sens este Thomas Nágler; „[...] formațiuni politice se aflau și în sudul Transilvaniei, deși izvoarele scrise nu le menționează. Una dintre ele era situată pe cursul mijlociu al Mureșului, cu centrul la Alba Iulia, al cărei nume slav, Bălgrad, asigură datarea ei în perioada șederii slavilor în Transilvania. Acest voievodat fiind cucerit în jurul anului 1000 de către maghiari, în fruntea lui fiind menționat Gylas, a dat apoi și numele maghiar al orașului, Gyulafehérvár, cuvântul de bază rămânând deci tot vechiul Bălgrad” (Nágler, *Transilvania*, p. 208). Pascu, *Voievodatul*, vol. I, p. 99-101.

²² Ioan Aurel Pop, „Voievodatul Transilvaniei și părțile vestice în sec. XII-1541”, în *Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura „George Barițiu”, 1997, p. 451; despre începuturile orașului Alba Iulia: Idem, *Istoria Transilvaniei medievale*, p. 148-149. – Literatura arheologică privind începuturile orașului Alba Iulia este rezumată în Daniela Marcu Istrate, *A gyulafehérvári római katolikus székesegyház és püspöki palota régészeti kutatása (2000-2002)* [Cercetarea arheologică a catedralei romano-catolice din Alba Iulia și a palatului episcopal (2000-2002)], Budapest, Teleki László Alapítvány, 2008, p. 16-17. – Pentru apariția numelor comitatelor în Ungaria, vezi Kristó, *Feudális széttagolódás*, p. 97-99.

²³ Emma Iczkovits, *Az erdélyi Fehér megye a középkorban* [Comitatul Alba în Evul Mediu], Budapest, 1939 [Település- és népiségtörténeti értekezések 2] (Iczkovits, *Fehér*), p. 7.

²⁴ Pentru istoriografia maghiară mai veche privind începuturile comitatului Alba, vezi Gyula Kristó, *A vármegyék kialakulása Magyarországon* [Formarea comitatelor în Ungaria], Budapest, Magvető, 1988 [Nemzet és emlékezet] (Kristó, *Vármegyék*), p. 497, 599-600, nota 316.

²⁵ Kristó, *Feudális széttagolódás*, p. 99-117; Idem, *Vármegyék*, p. 497-498.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

stăpânirea asupra întregului voievodat mai târziu. Tot el a exclus posibilitatea ca regele Ștefan să fi purtat un război cu un *Keanus* transilvănean (inexistent, conform acestei teorii)²⁶. Attila Zsoldos, analizând pasajul – considerat de el neclar – al vechii cronici arpadiene, păstrată în variante redactate în secolul al XIV-lea, atrăgea atenția asupra câtorva aspecte: nu se cunoaște localizarea teritoriului lui Gyula, iar identificarea lui *Keanus* ridică probleme. Totuși, pe baza faptului că Alba Iulia (*Alba Transsilvana*) este considerată drept localitate importantă a Transilvaniei în „Legenda mare” a regelui Sfântul Ștefan²⁷, admitea ca fiind verosimilă organizarea comitatului Alba în timpul acestui suveran²⁸.

Cronicile ne-au păstrat știri despre începuturile comitatului Alba și ale cetății Alba Iulia, informațiile documentare însă sunt mult mai puține. O posesiune din Alba, Lopadea – aparținătoare domeniului privat al reginei Gizella, din donația soțului său, regele Ștefan I – este amintită ca fiind donată unei mănăstiri din Ungaria²⁹. În rest însă, autenticitatea celorlalte documente din secolul al XI-lea, referitoare la teritoriul Transilvaniei propriu-zise a fost pusă sub semnul întrebării. Alte surse documentare certe despre teritoriile aparținătoare castrului regal din Alba mai deținem din secolul al XII-lea.

Până la sfârșitul secolului al XIII-lea, sunt cunoscuți din izvoare doar *cinci* comiți ai comitatului Alba (menționați cu titlul de „comiți ai Albei Transilvane” sau al „Albei Iulii”³⁰). Primul comite al comitatului medieval Alba, anterior celui din 1177, poate să fie *Vincurius comes Bellegrate*, consemnat în 1097³¹. Dacă pasajul se referă într-adevăr la Alba Iulia, *Vincurius* este probabil același cu conducătorul Transilvaniei, înscris de două ori în listele de martori ale unor documente regale din anii 1111 și 1113, un anume *Mercurius* ce purta titlul de „principe” (*Mercurius princeps Ultransilvanus*)³². Despre *Gallus*,

²⁶ György Györffy, *Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae. Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, vol. I3-IV, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987-1998 (Györffy, *Geographia historica*), vol. II, p. 97-129, 155; Idem, *Gyulafehérvár*, p. 1102-1103.

²⁷ *SRH*, vol. II, p. 389.

²⁸ Attila Zsoldos, „Szent István vármegyéi” [Comitatele lui Ștefan cel Sfânt], în *Államalapítás, társadalom, művelődés* [Întemeierea statului, societate, istoria culturii], red. Gyula Kristó, Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 2001 [Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 27.], p. 45-46.

²⁹ *CDTrans*, vol. I, nr. 1 = *DHA*, vol. I, p. 120. Donația acestei posesiuni este amintită de conscripția din secolul al XV-lea a bunurilor mănăstirii. Attila Zsoldos, „Királynéi birtokok Erdélyben az Árpád-korban” [Domenii transilvănene ale reginelor în perioada arpadiană], în *Medievalia Transilvanica*, 7-8 (2003-2004), p. 63-65.

³⁰ Pentru variațiile acestui toponim, vezi Györffy, *Geographia historica*, vol. II, p. 155.

³¹ [Pentru anul 1097:] Albinus Franciscus Gombos (ed.), *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC*, vol. I-III, Budapestini, 1937-1938 (Gombos, *Cat. font.*), vol. II, p. 977 (*Vincurius*); *ibidem*, vol. III, p. 2158.

³² *DHA*, vol. I, p. 383, 396. *Magyarország világi archontológiája 1000-1301* consideră pe Mercurius, voiev. Transilvaniei (1111-1113) și pe Mercurius, comitele com. Alba (1097) ca fiind

amintit într-o diplomă regală din jurul anului 1177, ca fiind *comes Albensis Ultrasilvanus*³³, nu se știe să fi avut și funcția de voievod al Transilvaniei; a fost însă comite al comitatului Cluj în 1183³⁴. Totodată, trebuie menționat că numele voievozilor din această perioadă nu sunt cunoscute: *Leustachius voyvoda* este înregistrat, de fapt, de un document din anul 1230, în partea care rezumă un document nedatat, emis probabil între anii 1176 și 1196³⁵. Așadar, nu exclus ca acest *Gallus* să fi avut funcția de voievod, dar informații certe, în acest sens, nu avem. *Eth* (1200)³⁶, *Jula* (1201)³⁷ au fost și ei atât voievozi, cât și comiți ai comitatului Alba. *Pous*, comitele de Alba (1227, *Pous, magister tauarnicorum ... et comes Albensis*) a fost, concomitent, între 1227-1233, marele vistier al lui Béla, „fiul întâi născut al regelui Ungariei”, dar nu a avut demnitatea de voievod; lista de demnitari din același document îl amintește pe un personaj diferit, *Pousa*, ca voievod al Transilvaniei³⁸. Demnitarii din urmă nu erau numiți în funcție de către suveran și acesta este poate și motivul pentru care s-a produs separarea celor două funcții. Este drept, nu toți voievozii Transilvaniei sunt amintiți și cu demnitatea de comite al comitatului Alba, dar nu cunoaștem comiți de Alba care să nu fi avut demnitatea de voievod – cu excepția celor două cazuri menționate. Până la începutul secolului al XIV-lea, sunt cunoscuți, de altfel, peste 40 de voievozi ai Transilvaniei³⁹. Totuși asocierea dintre cele două demnități pare verosimilă pentru toată această perioadă. Funcția de comite, în cazul altor comitate din Ungaria, a fost cedată de către rege unor demnitari ai aparatului central, mai ales după anul 1218, când asocierea dintre demnitatea de voievod și comite de Alba era deja o realitate a vieții politice interne⁴⁰.

aceeași persoană (Zsoldos, *Arch.*, p. 36, 151, 329). Identitatea celor două personaje este afirmată și de către Nicolae Drăganu, *Români în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, Academia Română, 1933 [Studii și cercetări vol. XXI], p. 506 și Năgler (*Transilvania*, p. 217).

³³ *ÁÚO*, vol. I, p. 69 = *RegArp*, vol. I/1, nr. 128.

³⁴ *RegArp*, vol. I/1, nr. 138 = *HOkm*, vol. I, p. 2 (document de autenticitate îndoielnică). Această informație a fost invocată pentru a ilustra extinderea ariei de jurisdicție a voievodului Transilvaniei (Kristó, *Vármegyék*, p. 498).

³⁵ *RegArp*, vol. I/1, nr. 165 = *ÁÚO*, vol. VI, p. 486-487 (mențiunea documentului regelui Béla al III-lea în documentul din 1230 al regelui tânăr Béla). Textul a suferit interpolări cel puțin la înșirarea posesiunilor amintite. *CDTrans*, vol. I, nr. 12.

³⁶ Voievod al Transilvaniei, comite al com. Alba (*Eth voyvoda et comite Albe Transilvane*, 1200: *RegArp*, vol. I/1, nr. 189, *Eth*), comite al com. Újvár (1201; *RegArp*, vol. I/1, nr. 194-195), comite al com. Cluj (1215: *CDTrans*, vol. I, nr. 79, *Ecce*).

³⁷ Voievod al Transilvaniei și comite al com. Alba (*Jula, voiwoda et comite Albe Transilvane*, 1201: *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 195 = *HOkm*, vol. V, p. 5). Voievod al Transilvaniei (1214), comite al com. Solnoc (1214, 1220-1221). Zsoldos, *Arch.*, p. 305-306.

³⁸ *CDTrans*, vol. I, nr. 146 = *ÁÚO*, vol. XI, p. 200 = *RegArp*, vol. I/1, nr. 580 (anul 1227); Zsoldos, *Arch.*, p. 38, 74.

³⁹ Zsoldos, *Arch.*, p. 37-40.

⁴⁰ Nógrády, *Magistratus et comitatus*, p. 180.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

Voievozii făceau parte din cercul restrâns al principalilor actori politici, care stăteau de regulă în preajma regelui, iar guvernarea efectivă a provinciei (a voievodatului), cel puțin din secolul al XIV-lea, era lăsată de obicei vicevoievodului⁴¹. Locul desfășurării judecăților voievodale din afara congregațiilor, încă de la începutul secolului al XIV-lea, era Sântimbru, însă aici locul voievodului⁴² a fost preluat, după 1329, de către vicevoievod⁴³. Petrecând mult timp în comitat, demnitatea de comite de Alba, deținută până atunci de către voievozii Transilvaniei, le-a revenit pe la începutul secolului al XIV-lea, pentru mai mult de un secol, vicevoievozilor⁴⁴. Deja în 1291, Dominic de Gâmbaş (*Gombási*) și Grigore de Sâncrai (*Szentkirályi*) emit un document în calitatea lor de juzi desemnați pentru (sau de către?) „regatul” Transilvaniei (*per regnum Transilvanum iudicibus deputatis nobiscum consedentibus*) pe lângă Benedict, locțiitorul lui Ladislau, vicevoievodul Transilvaniei (*comes Benedictus gerens vices Ladizlai vicevaivode Transsilvani*) comitele, dar este incert dacă ei pot fi considerați comitele, respectiv juzii nobiliari al comitatului Alba⁴⁵. Atât Dominic de Gâmbaş, cât și Grigore de Sâncrai poartă titlul onorific de *comes*, caracteristic juzilor nobiliari de la începutul secolului al XIV-lea (și care nu are nici o legătură cu funcția de comite sau cu vreo altă funcție)⁴⁶; ba mai mult, Grigore este menționat în 1303 ca jude nobiliar (*iudex nobilium provincialium*), având și de această dată titlul de *comes*⁴⁷. Emitenții documentului din 1291 – locțiitorul vicevoievodului și doi nobili locali ai comitatului – par a fi primii reprezentanți ai comitatului nobiliar în formare. Este însă incert dacă ei au fost numiți sau aleși în funcție⁴⁸. Probabil, ei sunt primii reprezentanți ai comitatului nobiliar din Transilvania, în formare la cumpăna secolelor XIII-XIV.

⁴¹ Pentru demnitatea de vicevoievod, Janits, *Vajdák*, p. 13-15, 33.

⁴² Judecăți voievodale la Sântimbru, de la începutul secolului al XIV-lea: *CDTrans*, vol. II, nr. 547, 562-563, 664. Documentele de la sfârșitul secolului al XIII-lea, invocate pentru existența judecății voievodale de la Sântimbru (Janits, *Vajdák*, p. 15 și nota nr. 67) s-au dovedit false (*CDTrans*, vol. I, nr. 289, 353).

⁴³ Judecăți vicevoievodale la Sântimbru: *CDTrans*, vol. II, nr. 766, 781, 826-827, 842, 862, 875, 888, 909 etc.

⁴⁴ Janits, *Vajdák*, p. 15; Mályusz, *Erdélyi társadalom*, p. 33-34 și nota nr. 123. Voievodul Transilvaniei, Toma Szécsényi, atunci când amintea un comite de-al său, de Alba, în 1342 (*coram comite nostro parochiali comitatus Albensis*), făcea referire, de fapt, la vicevoievod. Vezi, *TelOkI*, vol. I, p. 68 (1342. V. 8).

⁴⁵ *CDTrans*, vol. I, nr. 479 = *Ub*, vol. I, p. 178-179 (1291. V. 8).

⁴⁶ Despre titlurile onorifice „comes” și „magister”, vezi Pál Engel, *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében* [Societatea nobiliară în comitatul Ung în Evul Mediu], Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 1998 [Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25.] (Engel, *Ung*), p. 96-97.

⁴⁷ *CDTrans*, vol. II, nr. 31 (1303. X. 16).

⁴⁸ József Gerics, *A korai rendiség Európában és Magyarországon* [Începuturile sistemului de stări în Europa și în Ungaria], Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987, p. 274, nota nr. 115; Attila Zsoldos, „Az özvegy és a szolgabírák [Văduva și juzii nobiliari]”, în *Sz*, 137 (2003), nr. 4, p. 796.

Comiții în secolele XIV-XV

Atât în Ungaria⁴⁹, cât și în Transilvania, comiților le revenea de regulă și funcția de castelan al unei cetăți, pentru care dispuneau efectiv și de prerogative executive. În cazul comitatului Alba însă, avem puține date în acest sens. Petru de Iara (*Járai*), vicevoievodul Transilvaniei (1344-1349, 1359-1368), și implicit, comitele comitatului Alba, a fost și castelan al cetății Piatra Craivii (com. Alba) în 1346, dar și al cetății Hațeg (com. Hunedoara) în 1360⁵⁰. Având în vedere că alți comiți ai comitatului Alba nu sunt amintiți cu vreo funcție de castelan, este mai probabil ca Petru de Iara să fi fost pus în fruntea celor două cetăți independent de faptul că era și comite⁵¹.

Vicevoievozii Transilvaniei nu erau personaje de prim rang în elita politică a Ungariei veacului al XIV-lea. Ei proveneau din familii ai căror membri, de regulă, făceau carieră ca familiari⁵², în slujba unor mari demnitari, sau în postura de cavaleri (*aule regie miles*) ori aprozi (*aule regie iuvenis*), în serviciul curții regale⁵³. Vicevoievozii au fost familiari ai voievozilor, și în secolul al XIV-lea au fost selectați din familii din afara Transilvaniei (excepție făcând Petru de Iara, amintit mai sus).

Până la sfârșitul secolului al XIV-lea este înregistrat, cu o singură ocazie, un vicecomite. În 1398, vicevoievodul Transilvaniei, Ioan din *Swerch* (1396-

⁴⁹ Engel, Honor, p. 900; József Holub, „A főispán és alispán viszonyának jogi természete. Adatok középkori vármegyei közigazgatásunk történetéhez” [Characterul juridic al relației dintre comite și vicecomite. Date privind istoria administrației comitatense medievale], în *Emlékkönyv Fejérpataky László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szemináriumi vezetőségének harmincadik évfordulója ünnepére* [Volum omagial László Fejérpataky la șaizeci de ani de la naștere, patruzeci de ani de activitate istoriografică și treizeci de ani de conducător de seminarii], Budapeșt, 1917, p. 193-195.

⁵⁰ Engel, *Arch.*, vol. I, p. 12, 326, 338. Datele arhondologice ale lui Engel pot fi completate, în sensul că Petru de Iara (*Járai*) este amintit ca vicevoievod încă din 1344 (*CDTrans*, vol. III, nr. 233, 1344. XII. 13).

⁵¹ Pentru funcțiile de castelan, deținute de către comiții comitatelor din Transilvania: András W. Kovács, *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája* [Arhondologia medievală a comitatelor din Transilvania], Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2010 (Erdélyi Tudományos Füzetek 263), passim.

⁵² Despre familiaritate, Julius Szekfű, „Die Servienten und Familiaren im ungarischen Mittelalter”, în *Ungarische Rundschau*, 2 (1912), 524-557. Problematika familiarității a fost foarte puțin tratată în istoriografia română; una dintre puținele excepții este Cosmin Popa-Gorjanu, „Despre *familiares* și *familiaritas* în cazul familiei Himfi”, în *Apulum*, 44 (2007), p. 363-382.

⁵³ Pál Engel, „Néhány XIV. századi erdélyi alvajda származása [Despre originea unor vicevoievozi al Transilvaniei din secolul al XIV-lea]”, în *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik születésnapjára* [Volum omagial Jakó Zsigmond la împlinirea vârstei de 80 de ani], red. András Kovács, Gábor Sipos, Sándor Tonk, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996, p. 176-186 (Engel, Alvajda), p. 177; Idem, Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon [Societate și structuri politice în Ungaria angevină], în Idem, *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok* [Honor, cetate, comitat], red. Enikő Csukovits, Budapeșt, Osiris, 2003 [Milleniumi magyar történelem. Historikusok], p. 314.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

1401)⁵⁴, menționează pe vicecomitele său de Alba și pe notar, diacul (*litteratus*) Matia⁵⁵. Așadar, se pare că cel puțin ocazional, comiții (vicevoievozii) aveau un locțiitor; în acel moment, funcția era menită să asigure un venit notarului cancelariei (vice)voievodale⁵⁶.

După începutul secolului al XV-lea, vicevoievozii Transilvaniei nu mai sunt amintiți și cu funcția de comite a comitatului Alba, iar emitenții documentelor comitatense sunt, alături de cei doi juzi nobiliari, *vicecomiții* comitatului (anii 1435, 1451, 1478, 1479, 1483, 1494, 1510, 1511, 1515, 1522, 1524)⁵⁷. Utilizarea acestui termen ne face să credem că în fruntea comitatului se afla în continuare, însă doar teoretic, vicevoievodul Transilvaniei, considerat de către contemporani comitele comitatului. Cu toate acestea, de pe la începutul secolului al XV-lea, vicevoievodul nu mai participa efectiv la conducerea comitatului, această sarcină fiind preluată de către persoana denumită *vicecomite*. În realitate însă, cel din urmă era cel care a preluat de la vicevoievod atribuțiile de comite. Acesta este probabil motivul pentru care, în câteva cazuri excepționale, persoanele care – alături de juzii nobiliari – emit documentele comitatense, sunt numiți comiți (anii 1455, 1471). Cu o singură ocazie, în anul 1522, apare menționat și un locțiitor al vicecomitelui, ceea ce nu era o funcție permanentă în comitat, ci doar o soluție de moment: vicecomitele, judecând împreună cu juzii nobiliari la scaunul de judecată comitatens, era pus

⁵⁴ Originea acestui vicevoievod este obscură, nefiind cunoscut cărei familii aparține (Engel, *Arch.*, vol. II, p. 218). Fiii săi sunt amintiți ca având posesiuni la Strei (com. Hunedoara), vezi Arh. Naț. Magh., Colecția „Antemohácsiana”, *Diplomatikai Levéltár* (Arhiva diplomatică, DL) 27856 (1425. III. 9). Este posibil deci, ca voievodul să fi fost membru al familiei *Swarich* din Strei. Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* [Geografia istorică a Ungariei în epoca Huniazilor], vol. I-III, V, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890-1913 [Hunyadiak kora Magyarországon. Gr. Teleki József művének folytatása gyanánt, VI-VIII, Ixc] (*Csánki*), vol. V, p. 206, 237. – Menționăm aici, că fotocopiile documentelor medievale, referitoare la istoria Ungariei medievale, emise anterior datei de 29 august 1526, grupate în colecția „Antemohácsiana” a Arhivei Naționale Maghiare, sunt accesibile la web <http://mol.arcanum.hu/dldf>, iar o bună parte a edițiilor de documente medievale, realizate de către istoriografia maghiară și citate în acest studiu, se regăsesc în forma unor facsimile la adresa <http://mol.arcanum.hu/medieval>. Adunarea documentelor medievale emise de către autoritatea comitatensă din Alba s-a realizat pe baza catalogului digital al colecției „Antemohácsiana”: *Collectio diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára. Digital archives of medieval Hungary. A Magyar Országos Levéltárban (MOL) a Mohács előtti gyűjteményekhez 1874-2008 között készült levéltári segédletek és oklevelek elektronikus feldolgozása (DL-DF 4.3)* [Collectio diplomatica Hungarica. Arhiva digitală a Ungariei medievale. Digital archives of medieval Hungary. Repertoriul electronic al documentelor și al inventarelor întocmite în cadrul Arhivei Naționale Maghiare pentru colecția Antemohácsiana în perioada 1874-2008], red. György Rácz, Budapest, Arcanum, 2008 [CD-ROM].

⁵⁵ *DocVal*, p. 506 = *ZsOkI*, vol. I, nr. 5387 (1398. VII. 1).

⁵⁶ Engel, *Arch.*, vol. I, p. 247.

⁵⁷ Pentru referințele documentare ale comiților, vicecomiților și juzilor nobiliari, amintite în acest studiu, a se vedea anexa prosopografică.

în fața situației în care se discuta un caz în care el însuși era implicat. Conform cutumelor epocii, el s-a retras din funcție, numind în locul său un locțiitor pe durata derulării procesului de judecată.

După 1524, anul în care este pentru ultima dată atestat în fruntea comitatului un vicecomite, documentele consemnează în această poziție existența unui *comite* (1533, 1536, 1546). Faptul poate însemna că s-a renunțat la ficțiunea potrivit căreia funcția de comite este deținută de către vicevoievodul Transilvaniei, care însă transferă atribuțiile unui vicecomite.

Conform regulilor bine cunoscute ale familiarității, în tot Evul Mediu, voievodul a fost cel care a numit vicevoievodul în funcție, iar cel din urmă a purtat funcția de comite al comitatului Alba până la începutul secolului al XV-lea. Dar, nu avem informații directe despre cine a desemnat, de fapt, comiții de Alba în secolul al XV-lea (numiți, rar, cum am arătat mai sus, și comiți).

În cazul fiecărui comitat din Transilvania, comitele era numit în funcție de către voievod. Dar, pentru Alba, am putea crede că vicevoievodul, care avea în administrație comitatul în secolul al XIV-lea, a fost cel care desemna comiții de aici. Informații indirecte dovedesc faptul că și în secolul al XV-lea voievodul Transilvaniei era cel care numea în funcție comitele de Alba. Gyula de Șopteriu (*Septéri*), comitele Albei în 1455, a fost în anii precedenți și comite al comitatului Turda (1448, 1453)⁵⁸, numit acolo cu siguranță de către voievod; așadar, era un familiar al celui din urmă.

Voievozii Transilvaniei, fiind originari din afara provinciei, își aduceau o parte din familiarii pe care îi aveau în serviciu, tot din exterior⁵⁹. Comiții (vicecomiții) comitatului Alba au fost totuși recrutați, în secolul al XV-lea, în marea lor majoritate, din familii cu posesiuni în interiorul acestei structuri⁶⁰, și, în număr mai mic, din familii ale altor comitate transilvănene⁶¹. Ei sunt, spre deosebire de comiții secolului al XIV-lea (adică a vicevoievozilor) mici nobili, fără vreo carieră politică ascendentă.

⁵⁸ Este amintit cu titlul de vicecomite (*TelOkI*, vol. II, p. 37 = DL 74109, 1448. V. 6; *ibidem*, vol. II, p. 52-54 = DL 74123, 1453. XII. 17). – Uneori, comiții comitatelor din Transilvania erau amintiți cu titlul de vicecomite (pentru alte exemple, W. Kovács, Hunedoara, p. 205, nota nr. 12).

⁵⁹ Cel mai elocvent caz este cel al voievodului Toma Szécsényi (1321-1342), care a adus o bună parte a familiarelor săi din comitatele Trencsény și Gömör, din nordul Ungariei (Engel, *Arch.*, passim, și András W. Kovács, „Szécsényi Tamás erdélyi vajda familiárisairól. (Néhány kiegészítés az Archontológiához)” [Despre familiarii voievodului Transilvaniei Toma Szécsényi. Câteva completări arhondologice], în *EM*, 67 (2005), nr. 3-4, p. 78-85.

⁶⁰ Herepea (fam. *Herepei*, cu pos. și în Beldiu și Biia; 2 membri), Cisteiu (*Mike*), Doștat (*Hosszútelki*), Galtiu (*Gáldtői*), Herepea (*Herepei*, cu 2 membri); Mintia (*Fejér*); Sântimbru (*Sztrigyí*); Șilea (*Sülyei*); Șpálnaca (*Ispánlaki*), Veseud (*Vesszódi*, 2 membri).

⁶¹ Înșirăm aici, grupate pe comitate, localitățile și familiile din care provin acești comiți. Com. Hunedoara: Jeledinți (fam. *Lozsádi*); Brănișca (*Barancskai*); com. Turda: Grindenii (*Gerendi*); com. Cluj: Șopteriu (*Septéri*); com. Târnava: Săuca (*Szókefalvi*). Identificarea comitatului din care provine comitele este incertă doar într-un singur caz, cea a familiei *Rákosi*.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

Juzii nobiliari ai comitatului Alba

Juzii nobiliari, care au apărut odată cu formarea comitatului nobiliar, la începutul secolului al XIV-lea, erau aleși de către nobilimea comitatului, probabil anual, dar de regulă rămâneau în funcție o perioadă mai lungă⁶². Alegerea se făcea din rândul familiilor influente din comitat. Până la mijlocul veacului al XIV-lea, se folosea în documente, pe lângă numele juzilor nobiliari, și titlul onorific de *comes* (care nu are nici o legătură cu demnitatea). Ulterior, această asociere dispăre, poate și din cauza faptului că începând cu mijlocul secolului al XIV-lea juzii nobiliari erau selectați din rândul micii nobilimi, ai cărei membri de multe ori dețineau doar o singură sesie⁶³. Spre deosebire de comiți, juzii nobiliari din Alba fac parte exclusiv din mici familii nobiliare din comitat⁶⁴. Dacă identificarea noastră este corectă, doar unul dintre juzii nobiliari, Georgius Nagyvátyi (în funcție în 1536) provine dintr-o familie originară din afara Transilvaniei, din sudul Ungariei medievale, care s-a stabilit în comitatul Alba poate în urma atacurilor turcești de la începutul secolului al XVI-lea. La momentul alegerii în funcție însă, Nagyvátyi trebuia să fi avut posesiuni în comitatul Alba.

Juzii comitatensi aflați în funcție concomitent au fost întotdeauna doi (la fel ca în celelalte comitate transilvănene, spre deosebire de majoritatea comitatelor din Ungaria, unde erau patru)⁶⁵. Un mandat vicevoievodal din 1515, adresat către patru nobili din Alba, face referire, după listarea numelor, la calitatea de jude nobiliar a cel puțin unuia dintre ei, însă formula de redactare a

⁶² Tringli, Megyék, p. 509; Art. 2 din legea din 1435 și art. 9 din legea din 1486 (citate de Tringli); Norbert C. Tóth, *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban* [Funcționarea comitatului Szabolcs în timpul domniei regelui Sigismund], Nyíregyháza, A Szabolcs Községért Kulturális Közhatalnok Közalapítvány, 2008, p. 60-65 (W. Kovács, Hunedoara, p. 210-212).

⁶³ Tringli, Megyék, p. 509. – Juzi nobiliari din Alba, cu titlul de *comes*: Grigore de Sâncrai (1303), Petru de Fărău (1303), Grigore de Geoagiu (1320), Ștefan de Sâncrai (1320).

⁶⁴ Locul de origine al juzilor nobiliari ai comitatului Alba: Băgău (*Bagó*), Blaj (*Balázsfalvi*), Șpălnaca (*Balog*), Beldiu (*Béldi*), Alecuș (familiile *Elekesi* și *Komjátszegi*, cu câte un membru), Galda (familiile *Gáldi* și *Cucor*, cu câte un membru), Cisteiu (*Miske*), Ciumbrud (*Tompa*), Ciunga (*Csongvai* cu doi membri), Ciugud (*Csügedi*), Cecălaca (*Csekelaki*), Cisteiu (*Csongvai*), Doștat (*Hosszútelki*), Fărău (*Forró*, cu 5 membri), Galda (*Gáldi*), Galtiu (fam. *Gáldtői* cu doi membri și *Sülyei*, cu un membru), Stremț (*Gyógyi*), Doștat (fam. *Hosszútelki*, cu doi membri), Sângătin (*Kisenyedi*), Lopadea (*Lapádi*), Mihălț (fam. *Mihálcfalvi*, cu doi membri), Ozd (*Ózdi*), Rădești (*Porkoláb*), Șilea (fam. *Sülyei*, cu trei membri), Sâncrai (fam. *Szentkirályi*, cu patru membri), Sântimbru (*Sztrigy*), Șilea (*Volkányi*), Totoiu (*Táté*).

⁶⁵ Despre organizarea comitatelor din Ungaria, care aveau doi juzi, vezi Norbert C. Tóth, „A világi igazgatás Magyarországon a Zsigmond-korban, különös tekintettel Veszprém megyére” [Administrația laică în Ungaria în timpul domniei regelui Sigismund și mai ales în comitatul Veszprém], în *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére* [Istoria comitatului. Studii de istorie ecleziastică și de istoria administrației în omagierea privilegiului din 1009 privind episcopia din Veszprém], red. István Hermann și Balázs Karlinszky, Veszprém, Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár – Veszprém Megyei Levéltár, 2010, p. 319-344.

textului nu face posibilă identificarea exactă a celui/celor la care se referă⁶⁶. În anul 1339, este menționat un vicejude nobiliar, care era, probabil, locțiitor al unui jude nobiliar. Posibil să nu fi fost o funcție permanentă, deoarece este amintită doar cu o singură ocazie, când efectua o cercetare alături de unul dintre juzii nobiliari⁶⁷.

Atât comiții din secolul al XV-lea, cât și juzii nobiliari (în toată perioada tratată de noi) aparțineau micii nobilimi, cea care în istoriografie este numită „comitatensă”. Date exacte despre mărimea posesiunii deținute de către acești oficiali nu avem. Este însă elocvent faptul că de cele mai multe ori nu există informații despre stăpâniri în alte localități decât în cele care au servit și la formarea numelui „de familie” (procesul a avut loc de regulă în secolul al XV-lea), iar aceste posesiuni sunt cele în care nobilii respectivi aveau locuințele efective⁶⁸. Comiții și juzii nobiliari, de cele mai multe ori apar în documente ca martori laici în executarea de către un loc de adevărire (capitulul Transilvaniei sau conventul din Cluj-Mănăstur) a unor ordine regale și voievodale (numiți în documente și istoriografie: „oameni ai regelui” sau „oameni ai voievodului”). Uneori sunt menționați ca împuterniciți ai unor nobili din comitat în diferite acțiuni juridice, semn că aveau încrederea anturajului lor. Puținele date cu privire la căsătorii arată că și-au ales soții din familii de mici nobili⁶⁹. Lipsa cu desăvârșire a oricăror alte funcții purtate arată că ei nu au avut posibilitatea să participe la viața politică niciodată și, prin căile de acces asigurate de familiaritate, să se ridice la un nivel social superior. Condiția socială și materială asemănătoare a comiților din secolul al XV-lea cu cea a juzilor nobiliari este ilustrată de către cazul lui Benedict de Șpálnaca (*Ispánlaki*), care a fost mai întâi vicecomite al comitatului Alba (1435), iar apoi jude nobiliar (1451). Există alte cazuri, tot din secolul al XV-lea, în care aceleași familii de mici nobili au dat atât juzi nobiliari, cât și comiți pentru administrația comitatului, ceea ce înseamnă că existau cam aceleași posibilități de acces la aceste două funcții, ambele de importanță redusă⁷⁰.

⁶⁶ DL 63007 (1515. XI. 20). Dintre cei enumerați aici, Benedict de Galtiu (*Gáldtói*) pare să fi fost jude nobiliar, deoarece cu această calitate este menționat de un document comitatens emis cu câteva luni înainte (DL 63003, 1515. II. 9).

⁶⁷ *CDTrans*, vol. II, nr. 1033 = DL 30375 (1339. V. 12).

⁶⁸ Iván Borsa, „A nemesi előnév [Numele nobiliar]”, în *Névtani Értesítő*, vol. 5, Budapest, 1981, p. 42-44; Engel, *Ung*, p. 23-24, 82-83.

⁶⁹ Soțiile sunt amintite în următoarele cazuri: Benedict de Galtiu, jude nobiliar în 1515: *Km/kv*, vol. II, nr. 2955 (1495. IV. 22); Petru de Herepea (*Herepei*), comite în 1471: DL 30894 (1475. XI. 4).

⁷⁰ Din familia nobililor din Galtiu (*Gáldtói*): Petru, vicecomite/comite al com. Alba (1451, 1455), Benedict (1515) și Toma, juzi nobiliari (1499); din cea nobililor din Doștat (*Hosszútelki*): Francisc, comite al com. Alba (1536), iar Ladislau (1451) și Oswald (1483), juzi nobiliari; din familia nobililor din Șilea (*Sülyei*): Grigore (1435), Ștefan (1357-1366) și Mihai, juzi nobiliari (1478-1479), Oswald, vicecomite al com. Alba (1494).

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

Scaunul de judecată comitatens

Funcționarea comitatului nobiliar Alba poate fi reconstituită mai ales din documentele redactate la scaunul de judecată comitatens. Numărul documentelor emise de către același comitat până în anul 1541 se ridică la peste patruzeci.

O parte din documentele comitatense din Alba au fost create ca urmare a activității din forul judecătoresc comitatens, un for al nobilimii locale, care avea competență doar în cazuri minore (fiind excluse cazuri penale și procesele care priveau un drept perpetuu)⁷¹. În cadrul acestei activități, comitatul elibera scrisori de opreliște pentru situațiile de folosire abuzivă a unor terenuri (1348, 1483⁷²), scrisori de întâmpinare (în legătură cu zălogirea unor pământuri, 1451)⁷³, chemări la judecată în fața voievodului (1328)⁷⁴ sau în fața instanței comitatense (1478)⁷⁵, amânări de procese (1366)⁷⁶, sau efectua – tot în cadrul proceselor – cercetări privind distrugerea unor semne de hotar (ca urmare a plângerii episcopului, 1339)⁷⁷, cercetări privind acte de samavolnicie (1406, 1511, 1515, 1522)⁷⁸, furturi (1435, 1510)⁷⁹; elibera, desigur, și sentințe (obligare la jurământ, 1363⁸⁰, la plata unor sume de bani, 1455)⁸¹. Un document emis la 13 ianuarie 1408 se referă chiar la o sentință capitală⁸². Cazul merită o atenție specială, deoarece comitatul nu avea competență în cazuri criminale. Potrivit documentului, cei doi juzi nobiliari ai comitatului adevăresc că Nicolae zis *Bolgar*, din Tușinu (com. Cluj), a arestat un familiar de-al său, pe Nicolae zis *Oldal*, pentru furt, care a fost apoi condamnat la moarte (*et nos [...] nece patibuli adiudicassemus*). Mărturia, făcută sub spânzurătoare, a fost consemnată în documentul juzilor. Acest înscris a fost citat pentru a ilustra puterea sporită a comitatelor din Transilvania⁸³. Nu cunoaștem însă toate detaliile acestei judecăți. S-a argumentat că acest document ar fi doar consemnarea mărturiei celui condamnat⁸⁴. Nu știm nimic despre statutul lui Nicolae *Oldal*, la fel cum

⁷¹ Tringli, Megyék, p. 502.

⁷² *CDTrans*, vol. III, nr. 474 (1348. VII. 1); *Történelmi Tár*, 1907, p. 101 (1483. III. 12).

⁷³ DL 62850 = *Ub*, vol. V, p. 312 (nr. 2727, 1451. III. 19).

⁷⁴ *CDTrans*, vol. II, nr. 625 (înainte de 1328. VII. 6).

⁷⁵ DL 45760 (1478. XII. 7).

⁷⁶ *TelOkl*, vol. I, p. 147 = *DRH. C*, vol. XIII, p. 245-246 (1366. IX. 22).

⁷⁷ *CDTrans*, vol. II, nr. 1033 (1336. I. 15).

⁷⁸ *ZsOkl*, vol. II/1, nr. 4385 (1406. I. 13), nr. 4566 (1406. III. 24); DL 62994 (1511. IX. 15); DL 63003 (1515. II. 9); DL 67262 (anul 1522).

⁷⁹ DL 12666 (1435. VII. 1); *SzOkl*, vol. I, p. 322-323 (1510. IV. 7).

⁸⁰ *TelOkl*, vol. I, p. 126 (1363. IX. 22), 128 (1363. X. 20).

⁸¹ DL 30830 (1455. VI. 12).

⁸² *TelOkl*, vol. I, p. 327-328 (1408. I. 13).

⁸³ Mályusz, *Erdélyi társadalom*, p. 33.

⁸⁴ Veronka Dáné, „*Őnagysága széki így deliberála*”. *Torda vármegye fejedelemségkori bíraskodási gyakorlata* [„Scaunul Măriei Sale deliberează astfel”. Activitatea judecătorească a comitatului

nu știm dacă vicevoievozii au fost printre cei care au dat sentința. Vicevoievozii – Ioan de Dăbâca (*Dobokai*) și Petru de Strei (*Strigy*) – erau în acea zi la Sântimbru, la scaunul de judecată vicevoievodal (octaval), împreună cu nobilimea din Transilvania⁸⁵ și este posibil ca sentința să se fi dat, de fapt, la acel for.

O mai mică parte a documentelor comitatense a fost emisă drept răspuns, în situațiile în care un for superior, vicevoievodul⁸⁶ sau capitlul Transilvaniei⁸⁷, se adresa comitatului pentru efectuarea unei cercetări – la fel ca și în cazul locurilor de adeverire. În astfel de situații, mandatele autorităților superioare, înmânate scaunului de judecată de către pârâș, erau citite la scaunul de judecată, iar unul dintre cei doi juzi nobiliari era apoi desemnat cu efectuarea cercetării; la următorul scaun judecătoresc, judele relata verbal rezultatul, ocazie cu care se întocmea un act scris referitor la pricină. Cercetările vizau mai ales litigii funciare, samavolnicii (1479, 1494, 1536)⁸⁸ și încălcări de drepturi (cercetări efectuate la cererea pârâșului în dispute începute acolo). La fel, asemănător activității locurilor de adeverire, comitatul elibera pe baza declarației verbale a unuia dintre juzi sau a unei/a unor persoane, care se înfățișa/înfățișau în fața juzilor nobiliari, documente despre zalogiri de posesiuni (1478)⁸⁹, împăcări în procese care priveau hotarele unor posesiuni (1322⁹⁰, 1391⁹¹) sau în procese care aveau ca obiect învinuirea de furt (1336, 1408)⁹². Comitatul elibera scrisori de descărcare pentru plata unor sume de bani (1357)⁹³, transcria documente (1435)⁹⁴.

Turda în epoca principatului], Debrecen-Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2006 [Erdélyi Tudományos Füzetek 259], p. 21-22.

⁸⁵ *Ub*, vol. III, p. 445 (1408. I. 13).

⁸⁶ *Ub*, vol. VII, p. 177 (nr. 4244, 1478. V. 13); *ibidem*, vol. VII, p. 206 (nr. 4294, 1479. I. 26).

⁸⁷ DL 26459 (1494. IV. 29).

⁸⁸ *Ub*, vol. VII, p. 178 (nr. 4247, 1478. V. 17); *ibidem*, vol. VII, p. 207 (nr. 4296, [1479.] II. 9); DL 26459 (1494. [după IV. 29]); Arh. Naț. Magh., Arh. fam. Bethlen de Bethlen, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. cs., 11. t., fam. Bolyay, f. 7. (1536. V. 1).

⁸⁹ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Cluj-Napoca (SJAN Cluj), Arhiva Muzeului Național Ardelean „Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára”, Colecția de arhive a Societății Muzeului Ardelean din Cluj, azi în custodia SJAN Cluj, a Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj și a Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj (Arh. Muz. Ard.), Arh. fam. Bethlen de Iktár, 1478. IX. 15 (DF 255038).

⁹⁰ *CDTrans*, vol. II, nr. 421 = Aurel Răduțiu, „DIR, veacul XIV, C, Transilvania, vol. II (1321-1330). Addenda”, în *Revista Arhivelor*, seria a III-a, 2 (1996), nr. 1-2 (Răduțiu, DIR), p. 155-156 (1322. III. 3). – Documentul a fost mai apoi transcris de către capitlu la cererea vicevoievodului și a celor doi juzi nobiliari (*CDTrans*, vol. II, nr. 422 = Răduțiu, DIR, p. 156-157, [1322] III. 17, DF 292764).

⁹¹ *Ub*, vol. III, p. 80 = *ZsOkI*, vol. I, nr. 2137 (1391. VII. 11).

⁹² *CDTrans*, vol. II, nr. 875 (1336. I. 15); *TelOkI*, vol. I, p. 328-329 (1408. I. 13).

⁹³ *CDTrans*, vol. III, nr. 893 (1357. III. 5).

⁹⁴ DL 12666 (1435. VII. 1).

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

În anul 1320, vicevoievodul și juzii nobiliari adresau o cerere către capitlul Transilvaniei, pentru ca instituția să-și trimită omul de mărturie la efectuarea unei introduceri în posesiune (această măsură, neîntâlnită în practica celorlalte comitate ardelen, pare să fie în legătură mai mult cu activitatea vicevoievodului)⁹⁵.

Comitatul emitea documente nu doar în numele (vice)comitelui și a celor doi juzi nobiliari, ci și în numele obștii nobililor (*universitas nobilium de comitatu Albensi*), în chestiuni ce priveau întreaga unitate administrativă; așa a fost, de exemplu, în 1525, dispoziția privind plata salariului căpitanilor comitatului (probabil conducători ai oștilor comitatense)⁹⁶. Emiterea unor documente, având ca emitent întreaga „obște”, este văzută și ca un semn al conștiinței de sine în creștere a nobilimii comitatense⁹⁷.

În 1536, pe lângă comite și juzii nobiliari, sunt înregistrați la scaunul de judecată comitatens doisprezece asesori (*duodecim jurati assessores*)⁹⁸. Același document amintește și existența unui notar comitatens⁹⁹. Notarii comitatensi, de altfel, sunt amintiți foarte rar, funcția lor nefiind permanentă¹⁰⁰.

Întrepătrunderea jurisdicției voievodale cu cea a comitatului este ilustrată de cazul în care, în anul 1406, într-un proces care a debutat la scaunul de judecată comitatens, la porunca voievodului cei doi juzi nobiliari au vrut să cheme în judecată un nobil din Alba în fața acestui demnitar, în Hunedoara (numit *civitas*, în realitate târg), dar nobilimea comitatensă a declarat că cei doi trebuie să cheme pârâțul la Sântimbru, locul scaunului de judecată comitatens¹⁰¹. Sentința în acest caz a fost dată ulterior de către vicevoievodul Transilvaniei și cei doi juzi nobiliari la Sântimbru, într-un moment când

⁹⁵ *CDTrans*, vol. II, nr. 349 (1320. II. 19).

⁹⁶ DL 63036 (1525. II. 1).

⁹⁷ Tringli, Megyék, p. 515-516.

⁹⁸ Arh. Naț. Magh., Arh. fam. Bethlen de Bethlen, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. cs., 11. t., fam. Bolyay, f. 7. (1536. V. 1).

⁹⁹ Despre documentele comitatense și notari, W. Kovács, Hunedoara, p. 220. Aici am citat o informație, din 1533, despre un vicearhivar (!) al comitatul Hunedoara, pe baza unui text publicat în secolul al XIX-lea; vezi Ferenc Sólyom Fekete, „Egy ós magyar telep Hunyadmegyében [O așezare străveche maghiară în comitatul Hunedoara]”, în *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve* (Deva), 5 (1887-1888), Budapest, 1889, p. 108-109. Această mențiune anacronică – în această perioadă nu existau arhive comitatense, documentele emise de către acest for au rămas la părțile procesuale – se datorează lecturii greșite din publicația menționată. În originalul documentului citat figurează *vicearhidiaconus comitatus Hwnyadiensis* deci nu „*vicearchivarius*” (Arh. Naț. Magh., Hunyad megyei családok, R 391, 1. cs., 8. t., 4^r, Hosdát; anterior documentul făcea parte din colecția Sólyom Fekete Ferenc).

¹⁰⁰ Antal Föglein, „A vármegyei notarius” [Notarul comitatens], în *Levéltári Közlemények*, 14 (1936), p. 151. Pentru notarii comitatelor din Ungaria, Géza Istványi, „A megyei írásbeliség első korszaka [Prima epocă a practicii scrisului în comitate]”, în *Sz*, 71 (1937), Pótfüzet, p. 546-551; C. Tóth, *Szabolcs*, p. 71-74.

¹⁰¹ *ZsOkl*, vol. II/1. nr. 4691 (1406. V. 1).

vicevoievodul – pe lângă scaunul de judecată comitatens – ținea tot acolo și scaunul de judecată octaval¹⁰² (scaun de judecată care era organizat după a opta zi a unor sărbători religioase mai importante, destinat întregii nobilimi transilvănene).

Primul document comitatens a fost emis la Șilea, în 1320¹⁰³, iar următorul, în același an, la Cisteiu¹⁰⁴. Din anul 1322, ne-au parvenit două documente comitatense și ambele au fost emise la Teiuș¹⁰⁵. Începând cu anul 1339¹⁰⁶, până la mijlocul secolului al XV-lea (mai exact anul 1455)¹⁰⁷, toate documentele comitatense, fără excepție, au fost emise la Sântimbru. Vicevoievozii Transilvaniei însă, care dețineau de la începutul secolului al XIV-lea și funcția de comite al comitatului Alba, sunt menționați pentru ultima dată (alături de juzii nobiliari) printre emitenții documentelor comitatense în anul 1406¹⁰⁸. După această dată, documentele comitatului sunt emise (la fel, împreună cu juzii nobiliari) de către un „vicecomite”, care este un locțiitor al vicevoievodului și are, de fapt, atribuțiile unui comite. În 1478 și în 1479¹⁰⁹, vicecomiții de Alba și juzii nobiliari emit un document la Sâncrai (Sâncraiu de Mureș). În anii 1483¹¹⁰, 1499¹¹¹, 1510¹¹² și 1525¹¹³, scaunul de judecată funcționa

¹⁰² *Ibidem*, vol. II/1. nr. 4792 (1406. VI. 6): *unacum regni partis Transsiluane nobilibus pro faciendo moderativo iudicio causantibus in sede nostra iudiciaria sedentibus in Zenthemreh existentibus*.

¹⁰³ *CDTrans*, vol. II, nr. 349 (1320. II. 19, *in villa Syle, f. III. p. Invocavit*). – Pentru cele ce urmează redăm, cu o completare, concluziile referitoare la comitatul Alba a studiului nostru despre locațiile scaunului de judecată comitatens: András W. Kovács, „Megyeszékhelyek a középkori Erdélyben” [Centre de comitat în Transilvania medievală], în *Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára* [Omagiu lui Ákos Egyed la împlinirea vârstei de 80 ani], red. Judit Pál, Gábor Sipos, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2010, p. 177-187. Cf: Enikő Csukovits, „Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban” [Centre de sedes iudiciaria – centre de comitat în Evul Mediu], în *Történelmi Szemle*, 39 (1997), nr. 3-4, p. 363-386.

¹⁰⁴ *CDTrans*, vol. II, nr. 350 (1320. II. 28, *in villa Chieztue, f. V. a. Oculi*).

¹⁰⁵ *Ibidem*, vol. II, nr. 421 (1322. III. 3, *in villa Thywys, f. IV. a. Reminiscere*).

¹⁰⁶ *Ibidem*, vol. II, nr. 1033 (1339. V. 12, *in Sancto Emerico, f. IV. a. Penth.*); DL 30830 (1455. VI. 12, *in Zenthemreh, XII. d. oct. Penth.*). – Locul de emitere a unui document emis de către autoritățile comitatense din Alba în 1336 este incert; putea fi chiar Sântimbru (*CDTrans*, vol. II, nr. 875).

¹⁰⁷ DL 30830 (1455. VI. 12, *in Zenthemreh, XII. d. oct. Penth.*). – Locul de emitere al unui document al comitatului Alba din anul 1478 este incert, deoarece înscrisul este foarte deteriorat, iar originalul documentului nu a putut fi consultat (SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., Arh. fam. Nemes de Hídvég); am dispus doar de o copie aproape ilizibilă (Arh. Naț. Magh., DF 257899).

¹⁰⁸ *ZsOkI*, vol. II/1. nr. 4792 (1406. VI. 6).

¹⁰⁹ *Ub*, vol. VII, p. 178 (nr. 4247) = DL 45724 (1478. V. 17); *ibidem*, vol. VII, p. 207 (nr. 4296; [1479] II. 9).

¹¹⁰ SJAN Cluj, Arh. din Ciumbud a fam. Kemény, 1483. III. 12 (dintr-un transumpt din 1585. II. 15). Această arhivă familială se păstra, în 1897, la Aiud, încorporată în arhiva comitatului Alba de Jos, iar azi se găsește la SJAN Cluj, unde nu am întâlnit documentul respectiv. Károly Magyar, „Regesták Alsófehér vármegye levéltárából” [Regeste din arhiva comitatului Alba de Jos], în *Történelmi Tár*, 8 (1907), p. 101.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

în târgul (*oppidum*) Aiud, și acolo a rămas până la 1536¹¹⁴. Potrivit acestor date, la început, scaunul de judecată nu avea o locație fixă, iar locul de emitere a documentelor comitatense era unul de circumstanță. În condițiile războiului civil¹¹⁵, era determinat și de locul în care se afla vicevoievodul Transilvaniei la acel moment (1320, 1322: Șilea, Cisteiu, Teiuș). După această etapă, locul scaunului de judecată a fost Sântimbru (între 1339-1455). Activitatea judecătorească a voievozilor Transilvaniei, care se desfășura la scaunul de judecată octaval a fost preluată, în deceniul patru al secolului al XIV-lea, de către vicevoievozi, iar acest for judecătorec funcționa de dinaintea sfârșitului de deceniu IV al secolului al XV-lea la Sântimbru (com. Alba)¹¹⁶. Sarcinile legate de administrarea comitatului erau îndeplinite de către vicevoievod, tot de acolo. Mutarea scaunului de judecată comitatens la Sâncrai (1478-1479), iar apoi la Aiud (1483-1525), dar și faptul că între emitenții documentelor comitatense nu l mai regăsim pe vicevoievod (locul său a fost preluat de către locțiitorul său, numit vicecomite, sau de doi locțiitori), arată cum comitatul Alba a cunoscut o evoluție separată de cea a demnității vicevoievodale. Transferarea scaunului de judecată comitatens de la Sântimbru în alte locații pare să fi fost una din consecințele desființării scaunului de judecată octaval (vicevoievodal). Fiecare dintre cele trei locații stabile ale scaunului de judecată comitatens (Sântimbru, Sâncrai, Aiud) se afla pe traseul fostului drum antic, construit de către romani, important traseu de acces în interiorul comitatului¹¹⁷. Sântimbrul a fost o posesiune regală până la începutul secolului al XV-lea, iar de atunci a devenit proprietate nobiliară, așa cum s-a întâmplat și cu Sâncraii. Aiudul a fost în proprietatea capitlului Transilvaniei (numit, în literatura istorică și capitlul din Alba Iulia)¹¹⁸. Dar, relațiile de proprietate, la fel ca și în cazul celorlalte localități

¹¹¹ Batthyaneum, Arh. conventului din Cluj-Mănăstur (1499. IV. 3., transumpt rezumativ, DF 275366).

¹¹² SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., colecția Kemény József, DF 253574 = *SzOkI*, vol. I, 322-323 = *EMOkI*, nr. 458 (1510. IV. 7).

¹¹³ DL 63036 (1525. II. 1, in *oppido Enyed, in vig. Purif. Marie*).

¹¹⁴ 1536. V. 1 (Arh. Naț. Magh., Arh. fam. Bethlen de Bethlen, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. cs., 11. t., fam. Bolyay, f. 7).

¹¹⁵ Pál Engel, „Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310-1323) [Reunificarea țării. Luptele regelui Carol I împotriva oligarhilor (1310-1323)]”, în Idem, *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok* [Honor, cetate, comitat. Studii alese], red. Enikő Csukovits, Budapest, Osiris, 2003 [Milleniumi magyar történelem. Historikusok], p. 352-353.

¹¹⁶ Janits, *Vajdák*, p. 33.

¹¹⁷ Pentru rețeaua de drumuri a comitatului Alba, vezi Györffy, *Geographia historica*, vol. II, p. 124, iar pentru localitățile citate: *ibidem*, vol. II, p. 186 (Sântimbru, Sâncrai), p. 141 (Aiud).

¹¹⁸ Pál Engel, *Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval Hungary. Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*, Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 2001, [CD-ROM], sub voce: Szentimre, Szentkirály, Enyed; Iczkovits, *Fehér*, p. 62 (Sântimbru); p. 62-63 (Sâncrai); p. 54 (Aiud); Györffy, *Geographia historica*, vol. II, p. 186, 141.

unde s-au ținut scaune de judecată comitatense, nu a avut nici o importanță pentru amplasamentul acestuia. Criteriul principal pentru alegerea locației scaunului de judecată era accesibilitatea.

Judecățile forului comitatens au fost ținute la început destul de neregulat (adică nu în aceeași zi a săptămânii, cum se întâmpla în cazul celorlalte scaune de judecată comitatense din Ungaria), dar de pe la mijlocul veacului al XIV-lea, când evoluția sa poate fi urmărită mai îndeaproape, constatăm că se ținea la octavele (a opta zi) unor sărbători religioase mai importante¹¹⁹. În câteva cazuri avem date documentare care atestă despre faptul că scaunul de judecată comitatens a avut loc în același timp cu un scaun de judecată vicevoievodal (octaval), în perioada care vicevoievozii erau și comiți de Alba¹²⁰.

Districte în comitatul Alba

Despre *plasele comitatului Alba* nu sunt date din epoca medievală, la fel cum nu avem date nici despre celelalte comitate transilvănene, însă pe baza analogiei cu alte comitate din Ungaria se poate presupune că ele au existat. Probabil, au avut rosturi în funcționarea comitatului doar cu ocazia străngerii impozitelor regale directe, drept circumscripții fiscale, întrucât cel care percepea impozitele vizita localitățile unui comitat după o anumită ordine, împreună cu unii dintre juzii nobiliari. Numărul districtelor dintr-un comitat era identic cu numărul juzilor nobiliari, iar potrivit acestei reguli, în Transilvania trebuiau să existe câte două districte în fiecare comitat¹²¹. Limitele districtelor trebuie să fi corespuns cu cele descrise de către József Benkő (1740-

¹¹⁹ Bobotează (*oct. Epiph.*): *ZsOkl*, vol. II/1, nr. 4385 (1406 ianuarie 13); *ibidem*, vol. II/1, nr. 4792 (1406 iunie 6); *TelOkl*, vol. I, p. 327-328 (1408 ianuarie 13). – Întâmpinarea Domnului (*oct. Purif. Marie virg.*): DL 12666 (1435 februarie 9); DL 62911 și *Ub*, vol. VII, p. 207, nr. 4296 ([1479] februarie 9); DL 63003 (1515 februarie 9); ajutorul Întâmpinării Domnului: DL 63036 (1525 februarie 1). – Miercurea înainte de duminica *Invocavit*, sau „Miercurea cenușii” (*oct. Cinerum*): *DRH. C*, vol. XI, p. 97 (1357 martie 5, scaunul de judecată la data de 1 martie 1357); *Ub*, vol. V, p. 312, nr. 2727 (1451 martie 19). – Miezul Păresii (*oct. Medii quadr.*): *ZsOkl*, vol. II/1, nr. 4566 (1406 martie 24); Paști (*oct. Pasce*): *SzOkl*, vol. I, p. 322-323 (1510 aprilie 7). – Rusalii (*oct. Penth.*): *Ub*, vol. VII, p. 178, nr. 4247 (1478 mai 17); DL 30830 (1455 iunie 12, scaunul de judecată la data de 1 iunie). – Joia după duminica *Trinitatis*, sau „Joia verde” (*oct. Corp. Chr.*): *CDTrans*, vol. III, nr. 474 (1348. iunie 20). – Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul (*oct. Nat. Ioh. bapt.*): DL 12666 (1435 iulie 1). – Sfântul Andrei apostolul (*oct. Andree ap.*): DL 45760; Batthyaneum, Arh. capitl. din Cluj-Mănăstur, DF 277589 (1478 decembrie 7, ed. *Történelmi Tár*, 1890, p. 151). – Sântămăria Mică (*oct. Nat. Marie virg.*): *TelOkl*, vol. I, p. 147 (1366 septembrie 22, amintirea scaunului de judecată din 15 septembrie); SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., Arh. fam. Bethlen de Iktár, DF 255038 (1478 septembrie 15); DL 62994 (1511 septembrie 15).

¹²⁰ În 1348, la octavele sărbătorii „Joia verde”: *CDTrans*, vol. III, nr. 474 și nr. 476; în 1406, respectiv 1408, la octavele sărbătorii Bobotează: *ZsOkl*, vol. II/1, nr. 4385 și *TelOkl*, vol. I, p. 308, respectiv *TelOkl*, vol. I, p. 327-328 și *Ub*, vol. III, p. 445.

¹²¹ Despre problematica districtelor comitatense din Ungaria medievală, vezi: Norbert C. Tóth, „Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában [Posibilități și sarcini în cercetarea districtelor comitatense medievale]”, în *Sz*, 141 (2007), nr. 2, p. 391-470.

1814), în a sa *Transsilvania specialis* (1789)¹²², și aceleași hotare au fost prezentate în harta din 1806 a cartografului János Lipszky (1766-1809)¹²³. Foarte probabil, în secolele XVI-XVII, aceste districte au fost împărțite în unități mai mici. În această perioadă deja, în fiecare comitat existau două districte (*circulus*), care erau împărțite de regulă în mai multe unități administrative mai mici, preturi/plăși (*processus*)¹²⁴. Unitatea desemnată cu termenul de *circulus* poate fi considerată urmașa districtelor medievale.

În comitatul Alba, granița din secolul al XVIII-lea, dintre cele două districte, descrisă în lucrarea lui Benkő, nu urmărește cursul Mureșului, care străbate comitatul din nord spre sud, ci, pornind mai dinspre vest de râu, îndreptându-se spre sud-est, împarte comitatul în două districte, cel superior și cel inferior¹²⁵. Nu știm, dacă în Evul Mediu aceasta a fost într-adevăr limita dintre cele două districte, deoarece locul de desfășurare a scaunului de judecată comitatens, Sântimbru, mai apoi Sâncrai și Aiud, se află pe valea Mureșului, granița naturală a părții de vest și de est a comitatului. Oricare ar fi fost limita dintre districte, se pare că alegerea celor doi juzi nobiliari nu s-a făcut după acest criteriu: în majoritatea cazurilor (15), juzii nobiliari au provenit din districtul superior al comitatului (potrivit lui Benkő), iar în câteva cazuri (7) unul dintre juzi era ales din districtul superior, pe când colegul său, din districtul inferior¹²⁶.

Concluzii

Cercetarea istorică care s-a ocupat de problematica comitatelor a subliniat trăsăturile comune ale administrației comitatelor din Ungaria medievală, dar a enunțat, totodată, și necesitatea cercetării caracteristicilor

¹²² József Benkő, *Transsilvania specialis. Erdély földje és népe* [Transsilvania specialis. Pământul și locuitorii Transilvaniei], traducere de György Szabó, vol. I-II, Bukarest-Kolozsvár, Kriterion, [1999] (Benkő, *Transsilvania*). Manuscrisul latin al lucrării: Biblioteca Centrală Universitară din Cluj, Colecția de manuscrise ale Societății Muzeului Ardelean din Cluj, Ms. 217.

¹²³ Planșele aferente Transilvaniei au fost reeditate: *Mappa Transilvaniae et Partium regni Hungariae repertoriumque locorum objectorum. Erdély és a Részek térképe és helységnévtára. Készült Lipszky János 1806-ban megjelent műve alapján* [Mappa Transilvaniae et Partium regni Hungariae repertoriumque locorum objectorum. Harta și repertoriul localităților Transilvaniei și a Părților regatului Ungariei. Realizat pe baza lucrării lui János Lipszky, apărută în 1806], red. János Herner, Szeged, József Attila Tudományegyetem, 1987.

¹²⁴ Károly Tagányi, József Kádár, László Réthy, József Pokoly, *Szolnok-Dobokavármegye monographiája* [Monografia comitatului Solnoc-Dăbâca], vol. I, Deés, 1901, p. 353.

¹²⁵ Benkő, *Transsilvania*, vol. I, p. 202 (districtul inferior), p. 223-224 (districtul superior). Monografia modernă a comitatului medieval Alba nu face nici o referire la o împărțire în unități administrative laice, deoarece, foarte probabil, date documentare nu s-au păstrat (Iczkovits, *Fehér*, passim).

¹²⁶ Aceste concluzii au fost formulate într-un articol precedent. Vezi András W. Kovács, „Szolgabírák és járások a középkori Erdélyben [Juzi nobiliari și districte în Transilvania medievală]”, în *EM*, 72 (2010), nr. 3-4, p. 40.

specifice fiecărui comitat în parte¹²⁷. După cum am putut observa în paginile precedente, administrația comitatului Alba are trăsături specifice, care pot fi puse în legătură cu împrejurările de la începuturile organizării comitatului, și anume: 1. În perioada regilor arpadieni, demnitatea de comite de Alba a fost deținută – în majoritatea exemplor cunoscute – de către voievozii Transilvaniei. 2. De la începutul secolului al XIV-lea până la începutul veacului următor, funcția de comite al comitatului Alba a fost îndeplinită de către vicevoievodul Transilvaniei, iar notarul voievodului a primit, cel puțin ocazional, funcția de vicecomite al comitatului Alba. 3. De la începutul secolului al XV-lea, până în prima treime a veacului al XVI-lea, funcția de comite nu a mai fost îndeplinită de către vicevoievod, ci de către unul sau doi locțiitori ai săi, care erau de obicei numiți „vicecomiți”. 4. Chiar dacă demnitatea de voievod/vicevoievod era asociată celeia de comite de Alba, funcționarea comitatului nobiliar Alba are caracteristicile celorlalte comitate nobiliare din Transilvania: există doi juzi nobiliari, aleși din rândul nobilimii locale, iar scaunul de judecată comitatens judecă pricinile celui din urmă.

¹²⁷ Tringli, Megyék, p. 512.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

ANEXĂ

Oficialii comitatului Alba înainte de anul 1542

Mercurius comes Bellegratae (1097)

[1097] (Gombos, *Cat. font.*, vol. II, p. 977 / *Vincurius*; vol. III, p. 2158). – Concomitent voiev. al Transilvaniei (amintit în această funcție din urmă între 1111-1113).

Gallus, comes Albensis Ultrasilvanus (în jurul anului 1177)

[în jurul anului 1177] (Ung., Bencés Főapátság Levéltára, Pannonhalma, Konventi lt, Capsarium, E 6 = DF 206822 = *AÚO*, vol. I, p. 69 = *RegArp*, vol. I/1, nr. 128).

Eth voywoda et comite Albe Transsilvane [din neamul Geregye] (1200)

1200 (Croatia, Arh. Statului din Zara, DF 286751 = *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 189).

Jula, voiwoda et comite Albe Transilvane [din neamul Kán] (1201)

1201 (DL 61124 = *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 195 = *HOKm*, vol. V, p. 5). – Voiev. al Transilvaniei în 1201 și 1214.

Pous, magister tauarnicorum nostrorum [sc. Bele dei gratia regis primogeniti regni Hungarie] et *comes Albensis* [din neamul Csák] (1227)

1227. (Ung., Prímási Levéltár, Esztergom, Esztergomi kápt. mlt., DF 238224 = *CDTrans*, vol. I, nr. 146 = *RegArp*, vol. I/1-3, nr. 580).

Grigore de Sâncrai (Szentkirályi), comes (1303) și *Petru de Fărău (Forrói), comes* (1303), *juzi nobiliari (iudices nobilium provincialium)*¹²⁸

1303 octombrie 16 (SĴAN Cluj, Arh. Muz. Ard., Arh. fam. Suky, DF 255287 = *CDTrans*, vol. II, nr. 31).

Nicolae [Vásári], voiev. Transilvaniei (1319-1320), comite

Vicev.: 1319 august 8 (*CDTrans*, vol. II, nr. 327); [1320. VII. 2.] (*Ibidem*, II, nr. 376-377).

Comite: 1320 februarie 19 (DL 36540 = *CDTrans*, vol. II, nr. 349); 1320 februarie 28 (DL 36540 = *CDTrans*, vol. II, nr. 350).

Nicolae, vicejudele (*viceiudex*) vicevoievodului: 1319 august 8 (DL 30364 = *CDTrans*, vol. II, nr. 327).

Petru [de Lopadea (Lapád)], magister, f. l. Buken [din neamul Demjén] (1320) și *Ștefan de Sâncrai (Szentkirályi), comes* (1320-1322), *juzi nobiliari*

1320 februarie 19 (DL 36540 = *CDTrans*, vol. II, nr. 349)

Grigore de Geoagiu (Gyógyi), comes (1320-1322) și *Ștefan de Sâncrai (Szentkirályi)*

¹²⁸ În 1291, Dominic de Gâmbaș, *comes*, și Grigore de Sâncrai, tot *comes*, emit un document în calitate de juzi desemnați pentru (sau de către?) „regatul” Transilvaniei (*per regnum Transilvanum iudicibus deputatis nobiscum consedentibus*) pe lângă Benedict, locțiitorul lui Ladislau, vicevoievodul Transilvaniei (*comes Benedictus gerens vices Ladizlai vicevaivode Transsilvanii*). *CDTrans*, vol. I, nr. 479 (1291. V. 8: Batthyaneum, Arh. capitl. din Alba Iulia, DF 277204), dar nu este sigur dacă ei pot fi considerați comitele, respectiv juzii nobiliari al comitatului Alba Iulia.

Iyi (1320-1322), *juzi nobiliari*

1320. II. 28. (DL 36540 = *CDTrans*, vol. II, nr. 350).

magistrul Mihail, vicev. Transilvaniei (1322-1332)

Comite și vicev.: 1322 februarie 3. (SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., Arh. fam. Bálintitt, DF 292764 = *CDTrans*, vol. II, nr. 421); [1322.] III. 17. (Arh. fam. Bálintitt, DF 292764 = *CDTrans*, vol. II, nr. 422); 1332. XII. 21. (*CDTrans*, vol. II, nr. 766).

Grigore [*de Geoagiu (Gyógyi)*] (1320-1322) și *Ștefan* [*de Sâncrai (Szentkirályi)*] (1320-1322) *juzi nobiliari*

1322 martie 3. (Arh. fam. Bálintitt, DF 292764 = *CDTrans*, vol. II, nr. 421); [1322.] martie 17 (Arh. fam. Bálintitt, DF 292764 = *CDTrans*, II, vol. nr. 422); 1322 aprilie 2. (Arh. fam. Bálintitt, DF 292764 = *CDTrans*, vol. II, nr. 425).

Simion [Zsámboki, *de Sambuk*], vicev. Transilvaniei (1333-1336)

Vicev.: 1333 iulie 26 (*CDTrans*, vol. II, nr. 781) – 1336 octombrie 18. (*CDTrans*, vol. II, nr. 912). – Fost vicev.: *CDTrans*, vol. II, nr. 927 (1337 aprilie 9).

Comite: 1336 ianuarie 15 (Batthyaneum, Arh. capitl. din Alba Iulia, DF 277306, p. 1, nr. 2 = Antal Beke, *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt* [Arhiva capitl. Transilvaniei la Alba Iulia], extras din revista *Történelmi Társ*, Budapest, 1889-1895 [*ErdKLT*], nr. 1033 = *CDTrans*, vol. II, nr. 875).

Nicolae de Cecălaca (Csekelaki) (fiul lui Luca) (1336) și *Alexandru de Sâncrai (Szentkirályi)* (fiul lui Ștefan) (1336-1339), *juzi nobiliari*

1336 ianuarie 15. (Batthyaneum, Arh. capitl. din Alba Iulia, DF 277306, p. 1, nr. 2 = *CDTrans*, vol. II, nr. 875).

Pető (Petru) [Derencsényi, zis „Orros”], vicev. Transilvaniei (1337-1342)

Comite: 1339 mai 12. (DL 30375 = *CDTrans*, vol. II, nr. 1033).

Alexandru de Sâncrai (Szentkirályi) [fiul lui Ștefan] (1336-1339) și *Martin de Totoiu (Tátéi)* [fiul lui Kemin] (1339-1342), *juzi nobiliari*

Ioan Langues [?] vicejude nobiliar (1336)

1339 mai 12 (DL 30375 = *CDTrans*, vol. II, nr. 1033)

Mihai de Fărău (Forrói) (1342-1348) și *Martin* (fiul lui Kemin) [*de Totoiu (Tátéi)*] (1339-1342), *juzi nobiliari*

1342 mai 1 (Batthyaneum, Arh. capitl. din Alba Iulia, DF 277334 și 277366 = *CDTrans*, vol. III, nr. 86).

Petru [de Iara (Járai)] (fiul lui Mihai), vicev. Transilvaniei (1344-1349)

Comite: 1348 iulie 1 (DL 30648 = *Ub*, vol. II, p. 56-57 = *CDTrans*, vol. III, nr. 474).

Mihai de Fărău (Forrói) (1342-1348) și *Ladislau de Blaj (Balázsfalvi)* (fiul lui Blasiu) (1348), *juzi nobiliari*

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

1348 iulie 1 (DL 30648 = *Ub*, vol. II, p. 56-57 = *CDTrans*, vol. III, nr. 474).

Dominic Mocsk, vicev. Transilvaniei (1356-1359)

Comite: [înainte de 1357 martie 1] (DL 62708 = *CDTrans*, vol. III, nr. 891);
1357 martie 5 (DL 62708 = *CDTrans*, III, nr. 893).

Bakou de Mihălț (Mihálcfálvi) (1357) și *Ștefan de Șilea (Sülyei)* (1357-1366), *juzi nobiliari*

[înainte de 1357. III. 1.] (DL 62708 = *Ub*, vol. II, p. 135 = *CDTrans*, vol. III, nr. 891); 1357. III. 5. (DL 62708 = *Ub*, vol. II, p. 135 = *CDTrans*, vol. III, nr. 893).

Ștefan de Șilea (Sülyei) (1357-1366) și *Ladislau de Totoi (Tátéi)* (fiul lui Martin) (1363-1366), *juzi nobiliari*

1363 septembrie 22 (DL 73697 = *TelOkI*, vol. I, p. 126 = *DRH. C*, vol. XII, p. 174-175); 1363 octombrie 20 (DL 73699 = *TelOkI*, vol. I, p. 128 = *DRH. C*, vol. XII, p. 177); 1366 septembrie 22 (DL 73715 = *TelOkI*, vol. I, p. 147 = *Ub*, vol. II, p. 272-273 = *DRH. C*, vol. XIII, p. 245-246).

Ioan de Swerch, *magister*, vicev. Transilvaniei (1396-1401) [comitele com. AB?]

diacul (*litteratus*) Matia, notar al vicev., *vicecomite* (1398)

1398 septembrie 1 (DL 42678 = *DocVal*, p. 506 = *ZsOkI*, vol. I, nr. 5387).

Ladislau Nadányi (*de Nadan*) (1404-1406) și Petru de Strei (Sztrigyi) (1404-1408), vicev. ai Transilvaniei, comiți ai com. AB

Comiți și vicev.: 1406 ianuarie 13 (DL 26384 = *ZsOkI*, vol. II/1, nr. 4385).

Petru de Mihălț (Mihálcfálvi) (fiul lui Jak) (1406) și *Nicolae de Fărău (Forrói)* (1406-1408), *juzi nobiliari*

1406 ianuarie 13 (DL 26384 = *ZsOkI*, vol. II/1, nr. 4385); 1406. III. 24. (DL 26384 = *ZsOkI*, vol. II/1, nr. 4566).

Jacob Tompa de Ciumbrud (1408) și *Nicolae de Fărău (Forrói)* (1406-1408), *juzi nobiliari*

1408 ianuarie 13 (DL 73883 = *TelOkI*, vol. I, p. 328-329); 1408 ianuarie 13 (DL 73884 = *TelOkI*, vol. I, p. 327-328).

Benedict de Șpálnaca (Ispánlaki) și Ioan de Veseud (Vessződi), *vicecomiți* (1435)

1435 februarie 9; 1435 iulie 1 (DL 12666).

Grigore de Șilea (Sülyei) (1435) și *Nicolae de Ciugud (Csügedi)* (1435), *juzi nobiliari*

1435 februarie 9 (DL 12666).

Miske de Băgău (Bagói) (1435) și *Emeric de Fărău (Forrói)* (1435), *juzi nobiliari*

1435 iulie 1 (DL 12666).

diacul Antoniu, notar al com. AB și Târnava (1438)

1438 mai 10. (DL 27648).

diacul (*litteratus*) Antoniu Szókefalvi (*Zwkeffälwy*) și Petru de Galtiu (Gáldtői), *viceco-*

miți (1451)

Benedict de Șpálnaca (Ispánlaki) (1451) și *Ladislau de Doștat (Hosszútelki)* (1451), *juzi nobiliari*

1451 martie 19. (DL 62850 = *Ub*, vol. V, p. 312., nr. 2727, cu data greșită: 1451 martie 12).

Petru de Galtiu (Gáldtői) și Gyula de Șopteriu (Septéri), comiți [!] (1455)

Adrian de Cecălaca (Csekelaki) (1455) și *Dionisie de Strei (Sztrigy, Strigy) din Sâncrai* (1455), *juzi nobiliari*

1455 iunie 12 (DL 30830).

Gyula (Gywla) de Sâncrai (Szentkirályi), jude nobiliar (1462)

1462 august 10 (SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., Colecția generală, DF 253717 = *EMOkI*, nr. 335).

Petru Herepei, comite [!] (1471)

Ilie de Șilea (Sülyei, Syley) din Galtiu, jude nobiliar (1471)

1471 iunie 3 (*Km/kv*, vol. II, nr. 2027).

Ștefan de Jeledinți (Lozsádi) (1478) și Toma de Brănișca (Barancskai/Brancsikai) (1478-1479), *vicecomiți*

Mihai de Șilea (Sülyei) (1478-1479) și *Nicolae de Vulcan (Volkányi) [din Șilea]* (1478-1479), *juzi nobiliari*

1478 mai 17 (DL 45724 = *Ub*, vol. VII, p. 178, nr. 4247).

Petru Fejér (*Feyer*) de Mintia (*de Nemethy*) (1478-1483) și Toma de Brănișca (Barancskai/Brancsikai) (1478-1479), *vicecomiți*

Mihai de Șilea (Sülyei) (1478-1479) și *Nicolae Volkányi [din Șilea]* (1478-1479), *juzi nobiliari*

1478 septembrie 15. (SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., Arh. fam. Bethlen de Iktár, DF 255038); 1478 (Iczkovits, *Fehér*, p. 12; însă cota citată de autoare – Arh. Muz. Ard., Arh. fam. Kemény, 293.2 – nu a putut fi găsită); 1478 decembrie 7 (DL 45760); 1478 decembrie 7 (Batthyaneum, Arh. capitl. din Alba Iulia, DF 277589 = *ErdKlt*, nr. 342); 1479 februarie 9 (DL 62911); [1479.] II. 9. (originalul, azi pierdut, se afla odinioară în arhiva din Budila, jud. Brașov, a fam. Béldi, iar textul documentului a fost păstrat de către copia din 1890 a arhivarului Franz Zimmermann; vezi, Serviciul Județean Sibiu ale Arhivelor Naționale (Sibiu), Fr. Zimmermann, *Urkundenbuch* (manuscris), vol. XIII, p. 36 = *Ub*, vol. VII, p. 207., nr. 4296).

Petru Fejér de Mintia, *vicecomite* (1478-1483)

Grigore de Ciunga (Csongvai) (1483) și *Osvald de Doștat (Hosszútelki)* (1483), *juzi nobiliari*

1483 martie 12. Documentul făcea parte din arhiva din Ciumbrud a fam. Kemény, păstrată la 1897 în arhiva com. Alba de Jos, la Aiud; această arhivă familială astăzi se află la SJAN Cluj, dar documentul în cauză nu a putut fi depistat în anul 2010. Regestul documentului: Károly Magyar, „Regesták Alsófehérvármegye levéltárából”, în *Történelmi Tár* (serie nouă), 8 (1907), p. 101.

Casparus Rákosi (*Rakosy*) și Osvald de Șilea (Sülyei), *vicecomiți* (1494)

Benedict Béldi (1494) și *Elias Ózdi* (1494), *juzi nobiliari*

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

1494. [după aprilie 29] (DL 26459).

Simon Horvát (*Horwath*), comite [!] (1499)

Toma de Galtiu (Gáldtői) (1499), *jude nobiliar*

1499 aprilie 3 (transcris rezumativ, Batthyaneum, Arh. conventului din Cluj-Mănăstur, DF 275366).

Toma Mike [*Miske?*] din Cisteiu și Blasiu Cucor (*Cuchor*) din Galda, *vicecomiți* (1510)

Ioan Kisenyedi (1510) și *Gheorghe Csongvai din Cisteiu* (1510), *juzi nobiliari*

1510 aprilie 7 (SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., colecția Kemény József, DF 253574 = *SzOkI*, vol. I, p. 322-323 = *EMOKI*, nr. 458).

Toma, notar al com. AB (notarius Albensis)

1510 noiembrie 10 (DL 62989)

Grigore Herepey (*Herepei, Herepey*) de Beldiu, *vicecomiți* (1511-1515, 1522)

1511 septembrie 15 (DL 62994); 1515 februarie 9 (DL 63003); 1522. (DL 67262)

Francisc de Galda (Gáldi) (1511) și *Paul Balog din Șpálnaca* (1511, 1522), *juzi nobiliari*

1511 septembrie 15 (DL 62994)

Benedict de Galtiu (Gáldtői) (1515) și *Ștefan Komjászegi din Alecuș* (1515), *juzi nobiliari*

1515 februarie 9 (DL 63003)

Benedict Galtiu (Gáldtői), *Toma Gáspár (Gaspar)*, *Gaspar Pesthy de eadem*, *Iohannes Kertész (Kerthes)* [*juzi nobiliari?*]

1515 noiembrie 20 (DL 63007)

Toma Forró, *locțiitor al vicecomitelui* (numit în funcție de către vicecomite) (1522)

Jósa Porkoláb (Porkolab) din Rădești (1522) și *Paul Balog [din Șpálnaca]* (1511, 1522), *juzi nobiliari*

1522 (DL 67262)

Grigore Herepei (*Herepey*) din Biia, *vicecomite* (1524)

1524 iulie 17 (DL 67263).

obștea nobililor com. AB (*universitas nobilium de comitatu Albensi*)

Ioan Forró (*Forro*) și Sigismund de Doștat (Hosszútelki, *Hozzwatelky*), *juzi nobiliari*

Grigore Herepei, Alexius Vessződi, *vicecomiți*

David Bolyai și *Clement Gáldtői*, căpitani ai com. AB

1525 februarie 1 (DL 63036).

Petru Kemény [de Mănăstireni/Gyerőmonostor], comite (1533)

1533 iulie 11 (*f. VI. a. Marg.*, SJAN Cluj, Arh. Muz. Ard., Arh. din Morești a fam. Kemény, documente medievale, nr. 89).

Francisc Hosszútelki (1536), comite

Balthasar Elekesi (Elekessi) și *Georgius Nagyvátyi (Nagwathi) juzi nobiliari* (1536)

Szókefalvi [lecta per Zwkeffälwy], *notar al com. AB* (1536)

ANDRÁS W. KOVÁCS

1536 mai 1 (*in oct. Georg. mart.*, Arh. Naț. Magh., arh. fam. Bethlen de Bethlen, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. cs., 11. t., fam. Bolyay, f. 7).

Petru Gerendi, comite (1546)

1546 martie 7 (*ex Olczona, in dom. ultima intervalli vid. Carnisprivi*, Primăria orașului Bistrița, nr. 1609 = Albert Berger, *Urkunden Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*, I-II (1203-1570). Aus dem Nachlass herausgegeben von Ernst Wagner. Köln-Wien 1986 /Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens. Bd. 11/I-III/, nr. 1767).

INDICELE PROSOPOGRAFIC AL DEMNITARILOR COMITATULUI ALBA

La cererea Redacției, numele „de familie” (inexistent la început, și care s-a format în majoritatea cazurilor citate de noi din numele localității și numele de botez, legate cu prepoziția „de”) nu au fost folosite după grafia modernă și în formele consacrate în istoriografia maghiară, respectiv: arhondologia medievală laică a Ungariei și genealogia medievală, realizate de către Pál Engel (*Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301-1457. Középkori magyar genealógia*, [Budapest], MTA Történettudományi Intézete, 2001 [CD-ROM]), monografia comitatului Alba (Emma Iczkovits *Az erdélyi Fehér megye a középkorban*, Budapest, 1939) și dicționarul numelor de familie maghiare a lui Miklós Kázmér, *Régi magyar családnevek szótára. XIV-XVII. század*, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1993. În acest indice prosopografic vocile reprezintă denumirile românești ale localităților din care s-au format numele de familie. Documentele comitatense oferă mai rar dovezi pentru geneza numelor de familie din toponime, care este de altfel generală; de ex.: *de Forro* (‘din Fărău’) devine *Forray* (= *Forrói*, *TelOkI*, vol. I, p. 328), *de Syle* (‘din Șilea’) evoluează spre *Syley* (= *Süleyi*, *KmIkv*, vol. II, nr. 2027), *de Herepe* (‘din Herepea’) spre *Herepey* (= *Herepei*, DL 67262), iar *de Hozzuwtelek* (‘din Doștat’) ajunge *Hozzwtelky* (= *Hosszútelki*, DL 63036). Numele de familie maghiare, care apar în documente într-o formă deja evoluată (Balog, Elekesi, Fejér, Horvát, Kemény, Nagyvátyi, Porkoláb, Szőkefalvi) sunt rediate aici ca atare.

Alecuș, vezi Elekesi

–, fam. din ~, vezi Komjátszegi

Antoniou, *litteratus*, notar al com. AB și Târnava (1438). A avut pos. în com. Târnava (DL 27648, *Corneltelek*, Korneltelek, loc. dispărută lângă Târnăveni (*Csánki*, vol. V, p. 885). Probabil identic cu Antoniu Szőkefalvi, vicecomite al com. AB (1451).

Băgău, din ~ (Bagói; *de Bago*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 38, 50-51)

– Miske, jude nobiliar (1435). Membru al fam. Miske din Băgău (*Csánki*, vol. V, p. 557).

Balázsfalvi, vezi Blaj

Balog (*Balog*; din Șpálnaca/Ispánlaka, *de Ispanlaka*, AB)

– Paul, jude nobiliar (1511, 1522). F. I. Ștefan (1509: DL 30976). Om al regelui (1516: DL 26533) și al voiev. (1516: *KmIkv*, vol. II, nr. 3597).

Beldiu, din ~ (Béldi; *de Beld*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 51)

– Benedict, jude nobiliar (1494). A avut o pos. în Budila (AB). Om al voiev.

(1492, 1493, 1506, 1513, 1520: DL 30481, 30931, 26491, 30534, 31030).

Benedict, *comes*, loctiitor al lui Ladislau, vicev. Transilvaniei [comite al com. AB?] (1291: *CDTrans*, vol. I, nr. 479).

Blaj, din ~ (Balázsfalvi; *de Balasfolua*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 17-18)

– Ladislau (f. I. Blasiu), jude nobiliar al com. AB (1348). Om al regelui (1346, 1357: *CDTrans*, vol. III, nr. 340, 903); a avut pos. în Tiur și *Kapus/Gaktelke* (loc. dispărută, neidentificabilă, AB), Motișdorf/Motiș (scaunul Șeica; *CDTrans*, vol. III, nr. 575, 588, 1100).

Bolyai, vezi Buia

Brănișca, din ~ (Barancskai/Branyicskai; *de Branchikay*, *de Branchkay*, com. HD; *Csánki*, vol. V, p. 72-73).

– Toma, vicecomite al com. AB (1478-1479). După cum ne arată numele, a avut o pos. în Brănișca (com. HD).

Buia, din ~ (Bolyai; *de Bolya*, AB)

– David, căpitan al com. AB (1525).

Cecălaca, din ~ (Csekelaki; *de Chekela-*

- ka, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 52-53)
- Adrian, jude nobiliar (1455). *Procurator* (1468: *KmJkv*, vol. I, nr. 1826). A avut o casă nobiliară la Cecălaca (AB, 1486: *KmJkv*, vol. II, nr. 2569).
 - Cisteiu, fam. din ~ : Ciunga (din ~), Mike/Miske
 - Ciugud, din ~ (Csügedi; *de Sugud*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 53)
 - Nicolae, jude nobiliar (1435).
 - Ciunga, din ~ (Csongvai; *Chungway*, din Cisteiu, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 53)
 - Grigore, jude nobiliar (1483).
 - Grigore (din Cisteiu), jude nobiliar (1510). Om al palatinului (1507: DL 30071).
 - Cucor (*Cuchor*, din Galda/Gáld, AB)
 - Blasiu, vicecomite (1510).
 - Csák (neam), vezi Pós
 - Csekelaki, vezi Cecălaca
 - Csongvai, vezi Ciunga
 - Csügedi, vezi Ciugud
 - Derencsényi ([com. Gömör și Nógrád, Ung.; din neamul Balog]; János Karácsonyi, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* [Neamurile maghiare până la mijlocul secolului al XIV-lea], Budapest, Nap kiadó, 19952 (Karácsonyi, *Nemzetségek*), p. 192; Pál Engel, *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301-1457. Középkori magyar genealógia* [Bază de date privind Evul Mediu maghiar. Arhondologia laică a Ungariei, 1301-1457. Genealogii medievale maghiare], [Budapest], MTA Történettudományi Intézete, 2001 [CD-ROM] (Engel, *Gen.*), Balog nem 2. Derencsényi; Engel, *Arch.*, vol. I, p. 271; vol. II, p. 60)
 - „Orros” Petew, Petru, vicev. Transilvaniei (1337-1342), comite al com. AB (menționat în această calitate în 1339). F. I. Nicolae (1325: *Anjoukori oklevéltár*, vol. IX, red. Géczy Lajos, nr. 584). Zis „Orros” (1338: *TelOkl*, vol. I, p. 56-57). Dintre fiii săi, Ioan a devenit comite al com. Solnocul Interior (1370), iar Nicolae comite al com. Dăbâca (1364-1372).
 - Doștat, din ~ (Hosszútelki; *de Hozzw-
telk, Hozzwtelky*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 56)
 - Francisc, comite al com. AB (1536).
 - Ladislau, jude nobiliar (1451).
 - Osvald, jude nobiliar (1483).
 - Sigismund, jude nobiliar (1525).
 - Ecce*, vezi Écs
 - Écs (*Ecce, Eth*), [din neamul Geregye]; Engel, *Gen.*, Geregye nem 1., Écs ága; Karácsonyi, *Nemzetségek*, p. 459). Voiev. al Transilvaniei, comite al com. AB (1200: *RegArp*, vol. I/1, nr. 189, *Eth*), comite al com. Újvár (1201; *RegArp*, vol. I/1, nr. 194-195), comite al com. Cluj (1215: *CDTrans*, vol. I, nr. 79, *Ecce*). Vezi Zsoldos, *Arch.*, p. 37, 151, 163, 216, 299.
 - Elekesi (*Elekessi*, AB), Balthasar, jude nobiliar (1536).
 - Eth*, voiev. Transilvaniei și comite al com. AB (1200), vezi Écs
 - Fejér (*Feyer*, din Mintia/Németi, com. HD; *Csánki*, vol. V, p. 178)
 - Petru, vicecomite al com. AB (1478-1483). A avut pos. în com. HD (1468: *KmJkv*, vol. I, nr. 1824). Om al regelui (1468: DL 27499) și al voiev. (1485: DL 27548).
 - Fărău, din ~ (Forrói; *de Forro, Forro* [din Hopârta/Háporton, *KmJkv*, vol. II, nr. 3618]). A se vedea și Forrói.
 - Mihai, jude nobiliar (1342-1348), asesor la congregația nobiliară (1344: *CDTrans*, vol. III, nr. 227). Om al vicev. (1347, 1348: *ibidem*, vol. III, nr. 425, 483).
 - Petru, *comes*, jude nobiliar (1303). Jude împăciuitor (1308: *CDTrans*, vol. II, nr. 81). Om al regelui (1299: *ibidem*, vol. I, nr. 589).
 - Forrói (*Forray, de Forro*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 54). A se vedea și Fărău (din ~).
 - Emeric, jude nobiliar (1435).
 - Ioan, jude nobiliar (1525).
 - Nicolae, jude nobiliar (1406-1408). F.

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

- I. Petru, a cumpărat părți de pos. în Sâncraii, Băgău (AB), și în comitatele Cluj și Târnava (1414: *ZsOkl*, vol. IV, nr. 2363; cf.: 1413: *ibidem*, vol. IV, nr. 1206); om al regelui (1421: *ibidem*, vol. VIII, nr. 852).
- Toma, locțiitor al vicecomitelui com. AB. Pos. în com. AB, Turda, Cluj și Târnava (1501, 1519, 1520, 1528: *KmJkv*, II, nr. 3202, 3721, 3781, 4213-4214; 1519: *Történelmi Tár*, 1907, p. 117). Om al palatinului (1507: DL 30071) și al regelui (1514: *KmJkv*, vol. II, nr. 3585); jude ales (1522: *ibidem*, vol. II, nr. 3865).
- Galda, din ~ (Gáldi; *de Gald*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 55)
- Francisc, jude nobiliar (1511). Om al regelui și al palatinului (1499, 1507: *KmJkv*, vol. II, nr. 3077; DL 30071).
- Gáldtői, vezi Galda
- Gallus*, comite al com. AB (în jurul anului 1177) și Cluj (1183: Ung., Veszprém Megyei Levéltár, Arh. fam. Szalóky, DF 282699 = *RegArp*, vol. I/1, nr. 138 = *HOKm*, vol. I, p. 2, document de autenticitate îndoielnică). Cf. Zsoldos, *Arch.*, p. 151, 163, 303.
- Galtiu, din ~ (Gáldtői; *de Galthw*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 55)
- Benedict, jude nobiliar (1515). Om al voiev. (1515: *TelOkl*, vol. II, p. 342). A cumpărat pos. în com. Turda și Cluj (1495: *KmJkv*, vol. II, nr. 2955).
- Clement, căpitan al com. AB (1525). F. I. Toma (1509: *KmJkv*, vol. II, nr. 3484), A avut pos. în com. Târnava și AB (1527: *ibidem*, vol. II, nr. 4191).
- Petru, vicecomite/comite al com. AB (1451, 1455). *Procurator* (1468, 1471, 1482: *KmJkv*, vol. II, nr. 1826, 2027, 2357), om al regelui (1479: DL 26432).
- Toma, jude nobiliar (1499). Om al voiev. (1493, 1506: DL 36875, 26491), al regelui (1501: *KmJkv*, vol. II, nr. 3193, 3203) și al palatinului (1507: DL 30071).
- Galda, fam. din ~ : Cucor
- Gerendi (com. Turda, din neamul Tyukod; *Csánki*, vol. V, p. 479, 774-777; Karácsonyi, *Nemzetsegek*, p. 1039; Engel, *Gen.*, Tyukod nem, I. tábla: Gerendi; Gyulai R.: „Adatok a Gerendi család történetéhez”, în *Genealógiai Füzetek*, 4, 1906, p. 49-52).
- Petru, comite al com. AB (1546). *Egregius* (1550: *KmJkv*, vol. II, nr. 5001).
- Geoagiu de Sus, din ~ (Gyógyi; *de Gyog*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 55; Györffy, *Geographia historica*, vol. II, p. 163; Octavian Tătar, „Familia nobiliară de Geoagiu de Sus (Gyogh) în secolul al XIII-lea”, în *AUA hist.*, 13 (2009), p. 199-209).
- Grigore, comes, jude nobiliar (1320-1322). F. I. Petru (1318: *CDTrans*, vol. II, nr. 293), tatăl lui Mihai (*ibidem*, vol. III, nr. 355), om al regelui (1320: *ibidem*, vol. II, nr. 389).
- Grindeni, vezi Gerendi
- Gyógyi, vezi Geoagiu de Sus
- Gyula (din neamul Kán) voiev. al Transilvaniei și comite al com. AB (1201). Voiev. al Transilvaniei (1214), comite al com. Solnoc (1214, 1220-1221); pentru alte funcții deținute, vezi Zsoldos, *Arch.*, p. 305-306; Gyula Kristó, *Kán László és Erdély. Tanulmányok az Árpád-korról* [Ladislau Kán și Ardealul. Studii despre epoca arpadiană], (Kristó, *Kán László*), Budapesta, Magvető, 1986, p. 276-277.
- Háj (com. Turóc, azi Slovacia), fam. din ~ : Mocsk
- Herepei (*Herepey*, din Biia/Bénye, com. Târnava; din Beldiu/Béld, din Herepea/Herepe, AB). A se vedea și Herepea (din ~).
- Grigore, vicecomite al com. AB (1511-1515, 1522, 1524-1525). Din Beldiu (1522: DL 67262); vicecomite (1524: DL 67263); din Herepea, cumpără moșie la Biia (1527: *KmJkv*, vol. II, nr. 4188). *Egregius* (1522: DL 67262;

- 1526: *KmJkv*, II, nr. 4141). Om al regelui (1515, 1518: DL 30270; *TelOkI*, vol. II, p. 371). A avut pos. în com. Târnava și AB, în 1522 este amintit un familiar al său (*KmJkv*, vol. II, nr. 3865; 1524: DL 67263).
- Herepea, din ~ (Herepei; *de Herepe*, AB; *Csánki*, vol. V, p. 935; Iczkovits, *Fehér*, p. 56). A se vedea și Herepei.
- Petru, comite al com. AB (1471). Om al regelui (1479: DL 26432) și al voiev. (1469, 1479: DL 29298 și 26432). A se vedea și Herepei.
- Horvát (*Horwath*) Simon, comite al com. AB (1499).
- Hosszútelki, *Hozzwatelky*, vezi Doștat (din ~)
- Iara, din ~ (Járai sau Váradjai; AB; Engel, *Gen.*, Váradjai/Járai; M. Lázár, „Járai Péter alvajda és maradékai”, în *Turul*, 2, 1884, p. 152-156).
- Petru (f. l. Mihai), *magister*, vicev. al Transilvaniei (1344-1349: *CDTrans* vol. III, nr. 233, 531), comite al com. AB (menționat în această calitate în 1348), castelan al cetății Piatra Craivii (AB; 1346: *CDTrans*, vol. III, nr. 335). Familiar al lui Ștefan Lackfi, voiev. Transilvaniei (1344-1350), iar apoi, tot ca familiar al aceluiași, comite al com. Körös (Slavonia; 1351-1353), castelan al cetății Veliki Kalnik (Nagykémlek, com. Körös, azi în Croația; 1351), viceban al Slavoniei (1352-1353). Vicev. al Transilvaniei (1359-1368), castelan al cetății Hațeg (com. HD; 1360: *DRH. C.*, vol. XI, p. 506-510), ca familiar al voiev. Dionisie și Nicolae Lackfi, vezi Engel, *Arch.*, vol. II, p. 254. *Magister*, a participat în campania militară de la Zara și drept răsplată a primit ca donație de la regele Ludovic I, pos. Oarda (AB; 1346: *CDTrans*, vol. III, nr. 338). A murit în 1368, în campania militară a regelui Ludovic I împotriva Munteniei (Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, vol. I, *Textus*, ed. E. Galántai, J. Kristó, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, p. 181).
- Ispánlaki, vezi Șpálnaca
- Járai, vezi Iara
- Jeledinți, din ~ (Lozsádi; *de Losad*, com. HD; *Csánki*, vol. V, p. 203)
- Ștefan, vicecomite al com. AB (1478).
- Jula, Kán (neam), vezi Gyula
- Kemény (*Kemen*; din Mănăstireni/Gyerrőmonostor; com. Cluj; *Csánki*, vol. V, p. 512-517; Engel, *Gen.*, Mikola rokonsága, 6. tábla: Kemény, gyerrőmonostori)
- Petru, comite al com. AB (1533).
- Kisenyedi, vezi Sângătin
- Komjászegi (*Komyathzegy*, din Alecuș/Elekes, AB)
- Ștefan, jude nobiliar (1515).
- Lopadea, din ~ (Lapádi; din neamul Demjén; AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 58; Györffy, *Geographia historica*, vol. II, p. 171)
- Petru, *magister* (f. l. *Buken*), jude nobiliar (1320). Posesor al moșiei Demjén (com. Heves, Ung.), pe care a schimbat-o pentru moșia Lopadea (1316, 1317: *CDTrans*, vol. II, nr. 262, 277). Din neamul Demjén (*ibidem*, vol. II, nr. 277).
- Lozsádi, vezi Jeledinți
- Matia (*Mathias*) diacul (*litteratus*), notar al (vice)voiev., vicecomite al com. AB (1398).
- Mercurius*, comite al com. AB (1097), voiev. al Transilvaniei (1111-1113; *DHA*, vol. I, p. 383, 396; vezi Zsoldos, *Arch.*, p. 36, 151, 329).
- Mihalț, din ~ (Mihálcfalvi; *de Myhalchfolua*; AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 59)
- Bakó/*Bakou*, jude nobiliar (1357). Om al regelui (1357, 1359: *CDTrans*, vol. III, nr. 903, 1100, 1111) și al vicev. (1367: *DRH. C.*, vol. XIII, p. 363, 411). A avut pos. la Vințu de Mijloc (AB; 1391: *ZsOkI*, vol. I, nr. 1992). *Magister*, mort înainte de 1393 (*ibidem*, vol. I, nr. 3122).
- Petru (f. l. *Jak*), jude nobiliar (1406). Pos. la Mihalț (1393: *ZsOkI*, vol. I,

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

- nr. 3066) și Vințu de Mijloc (AB; 1391: *ibidem*, I, nr. 1992).
- Mihai, magister, vicev. al Transilvaniei, comite al com. AB (1322-1332).
- Mike [?]/Miske (din Cisteiu/Csesztve; AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 53)
- Toma, vicecomite al com. AB (1510). Pos. la Sânbenedic (AB; 1516: *KmJkv*, vol. II, nr. 3599). A cumpărat o sesie la Ciunga (AB; 1521: *ibidem*, vol. II, nr. 3821, 3833). Pos. în Găbud și Gheja, Șpálnaca, Cisteiu (AB) și Mociu (com. Cluj; 1521: *ibidem*, vol. II, nr. 3833).
- Mocsk (din Gáj, com. Turóc, azi Háj, Slovacia; Engel, *Gen.*, Mocsk; A. Pór, „Macska Domokos, királyi kardhordó, erdélyi alvajda, 1357”, în *Turul*, 27, 1909, p. 130-132; Engel, *Alvajda* p. 181)
- Dominic, vicev. al Transilvaniei (1356-1359; 1356: *CDTrans*, vol. III, nr. 838; 1359: *ibidem*, vol. III, nr. 1090), comite al com. AB (menționat în această calitate în 1357). Ca familiar al voiev. Andrei Lackfi, castelan al cetăților Nyaláb (com. Ugocea, 1349-1353), Cheud (com. Solnocul de Mijloc, 1349-1350) și Hust (com. Maramureș, 1353), cavaler al curții regale (1353-1366), vicecomite al com. Baranya (Ung., 1354), vezi Engel, *Arch.*, vol. II, p. 168-169. A luptat împotriva tătarilor și rutenilor, a participat în campaniile militare din Italia (1349, 1357: *CDTrans*, vol. III, nr. 533, 906).
- Nadányi (*de Nadan*, com. Békés, Ung.; din neamul Borsa; Karácsonyi, *Nemzetségek*, p. 225, 231-233; Györffy, *Geographia historica*, vol. I, p. 511; *Csánki*, vol. I, p. 653, 661; Engel, *Gen.*, Borsa nem 2. Nadányi; Nadány = Körösladány, Ung.)
- Ladislau, comite al com. AB (1406), vicev. al Transilvaniei (1404-1406). F. l. Nicolae (*ZsOkl*, vol. X, nr. 1567). A avut pos. în com. Békés (1411, 1412: *ibidem*, vol. III, nr. 1164; nr. 1712).
- Nagyvátyi (*Nagywathi*, com. Baranya?) Georgius, jude nobiliar (1536).
- Notar, vezi Antoniu
- Ozd, din ~ (Ózdi; *de Ozd*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 60)
- Elyas, jude nobiliar (1494).
- Porkoláb (*Porkolab*, din Rădești/Tompaháza, AB)
- Józsa (*Josa*), jude nobiliar (1522).
- Pós (*Pous*), [din neamul Csák], Engel, *Gen.*, Csák nem 8., Újlaki ág; Karácsonyi, *Nemzetségek*, p. 319, 360), comite al com. AB (1227), vistier al lui Béla, ducele Transilvaniei (1226-1235). Alte demnități ocupate: comite al com. Bács (1225, 1235), ban al Severinului (1235), vistier regal (1235). Vezi: Zsoldos, *Arch.*, p. 49, 61, 74, 127, 151, 347; Kristó, *Kán László*, p. 272-274.
- Rákosi (*Rakosy*), com. AB sau HD; Rákos = Răchișel/Rachiș)
- Casparus, vicecomite al com. AB (1494). Om al voiev. (1506: DL 26491).
- Sambuk*, din ~ (Zsámboki; Simion, vicev. al Transilvaniei (1333-1336), comite al com. AB (documentat în această calitate în 1336); *de Sambuk* (1361: *DRH. C.*, vol. XII, p. 18-19, citat de către Engel, *Arch.*, vol. I, p. 11).
- Septéri, vezi Șopteriu
- Sâncrai, din ~ (Szentkirályi; *de Sancto Rege*; AB; din neamul Csanád; Iczkovits, *Fehér*, p. 62-63; Györffy, *Geographia historica*, vol. II, p. 186)
- Alexander, jude nobiliar (1336-1339). F. l. → Ștefan (*CDTrans*, vol. II, nr. 875, 1033).
- Grigore, *comes*, jude nobiliar (1303). În 1291, jude delegat pe lângă locțiitorul vicev. (*CDTrans*, vol. I, nr. 479).
- Gyula, jude nobiliar (1462).
- Ștefan, *comes*, jude nobiliar (1320-1322). A avut pos. la Sâncrai (AB). → Tatăl lui Alexandru (*CDTrans*, vol.

- II, nr. 875, 1033).
- Sângătin, din ~ (Kisenyedi; *de Kyse-nyed*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 57)
- Ioan, jude nobiliar (1510).
- Seuca, fam. din ~, Szőkefalvi
- Strei, vezi Sztrigy
- Stremț, Geoagiu, vezi Gyógyi
- Sülyei (*Syley*; din Galtiu/Gáldtő, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 62; *Csánki*, vol. V, p. 958-959). A se vedea și Șilea.
- *Elias*, jude nobiliar (1471).
- Swersch*, din ~ (sau *Swarch* din Strei/Sztrigy, com. HD) Ioan, magister, vicev. al Transilvaniei, comite al com. AB (1396-1401). Fiii săi aveau pos. la Strei (com. HD; 1426: DL 27856), cf. *Csánki*, vol. V, p. 206, 237.
- Șilea, din ~ (Sülyei; AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 62; *Csánki*, vol. V, p. 958-959). A se vedea și Sülyei.
- Grigore, jude nobiliar (1435).
- Ștefan, jude nobiliar (1357-1366). F. I. Nicolae; om al vicev. (1348: *CDTrans*, vol. III, nr. 483). A avut pos. și la Chirileu (com. Târnava; 1356: *CDTrans*, vol. III, nr. 855). Om al regelui și al voiev. (1359, 1372, 1374: *ibidem*, vol. III, nr. 1103; *DRH. C.*, vol. XIV, p. 162; *ibidem*, vol. XIV, p. 467).
- Mihai, jude nobiliar (1478-1479). Om al regelui (1468: DL 30211).
- Osvald, vicecomite al com. AB (1494). Om al voiev., palatinului, și al vicev. (1493, 1520, 1507: DL 26453, 31030, 30071).
- Șopteriu, din ~ (Septéri; com. Cluj; *Csánki*, vol. V, p. 577, 811)
- Gyula, vicecomite al com. Turda (1448, 1453), comite al com. AB (1455). Procurator (1450: *Km/kv*, vol. I, nr. 855).
- Șpálnaca, din ~ (Ispánlaki; *de Espanlaka*, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 56)
- Benedict, vicecomite al com. AB (1435), jude nobiliar (1451).
- Șpálnaca, fam. din ~: Balog Szentkirályi, vezi Sâncrai
- Szőkefalvi (*Zwkeffalwy*, fam. din Seuca, com. Târnava; *Csánki*, vol. V, p. 963)
- [---], notar al com. AB (1536).
- Anton, diacul (*litteratus*), vicecomite al com. AB (1451). Familiar al lui Ioan Rédei, vicev. Transilvaniei. Originar din afara Transilvaniei; a dobândit o pos. la Săuca, unde a construit o biserică de piatră (1468: *Km/kv*, vol. I, nr. 1808). Om al guvernatorului (1447: DL 29791). A se vedea și Anton, notar al com. AB și Târnava (1438).
- Sztrigy (de *Strigh*, com. HD; din Sântimbru/Szentimre, AB)
- Petru, comite al com. AB (1406), vicev. Transilvaniei (1404-1408). A încercat distrugerea unor pos. din com. HD al capitl. Transilvaniei (1396: *ZsOkl*, vol. I, nr. 4319). În 1405, a primit ca donație de la regele Sigismund pos. Dâncu Mare (com. HD 1405: *TelOkl*, vol. I, p. 303). *Magister* (1408: *ibidem*, vol. I, p. 331). Soția sa era Catharina [Erdélyi] din Șintereag (1408, 1410: *ibidem*, vol. I, p. 335, 362).
- Sztrigy (Strigy; din Sâncrai/Szentkirály, AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 62-63)
- Dionisie, jude nobiliar (1455). Procurator (1452: *Km/kv*, vol. I, nr. 1024).
- Tátéi, vezi Totoiu
- Tompa (*dictus Tompa* [din Ciumbrud/Csombord]; AB)
- Iacob, jude nobiliar (1408). Din Ciumbrud (1418: *ZsOkl*, vol. VI, nr. 1909).
- Totoiu, din ~ (Tátéi; AB; Iczkovits, *Fehér*, p. 62)
- Ladislau (f. l. → Martin), jude nobiliar (1363-1366). Om al vicev. (1367: *DRH. C.*, vol. XIII, p. 363, 411) și al regelui (1369: *ibidem*, vol. XIII, p. 577).
- Martin (f. l. *Kemin*), jude nobiliar (1339-1342). Tatăl lui Petru și → Ladislau (1369: *DRH. C.*, vol. XIII, p. 661). *Comes*, posesor al moșiei *Bukenzeg/Bökényszeg* (loc. dispărută

Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba

- lângă Totoiu, AB; 1354: *CDTrans*, vol. III, nr. 751), asesor la congregația voievodală (1344: *ibidem*, vol. III, nr. 227), om al voiev. (1343, 1356: *ibidem*, vol. III, nr. 121, 864). Cf. *Levéltári Közlemények*, 55 (1984), nr. 2, p. 120. (Jakó Zs.).
- Vásári (com. Bihor; Engel, *Gen.*, Vásári, 1, Rupilújvári)
- Nicolae (f. l. *Lorandus Szügyi*), vicev. al Transilvaniei (1319-1320), comite al com. AB (menționat în această funcție în 1320). F. l. *Lorandus* (1295: *HOKm*, vol. VIII, p. 347 = DF 278504, citat de Engel, *Arch.*, vol. II, p. 255).
 - Veseud, din ~ (Vessződi; *de Vezeud*, AB; din Galtiu/Gáldtő, fam. cu pos. în com. AB, DL 63007)
 - Alexius, vicecomite al com. AB (1525).
 - Ioan, vicecomite al com. AB (1435).
 - Vulcan, din ~ (Volkányi; *de Wolkan*, din Șilea, com. AB)
 - Nicolae, jude nobiliar (1478-1479). Din Șilea (1470: *Km/kv*, vol. II, nr. 1860). *Procurator* (1470: DL 28535). *Zwkeffälwy*, vezi Szőkefalvi
 - Zsámboki, vezi *Sambuk*